IOHANNIS BORCHOLTEN ICTI. CLARISSIMI ET ACADEMIAE IVliæ quondam Ordinarij.

Commentaria.

In insignem & vtilissimum II. titulum DE COMPENSATIONIBVS

Nunc primum edita
à

STATIO BORCHOLTEN
Rostochiensi I.V. Doctore & Academiæ Iuliæ professore.

Cum priuilegio Sacræ Cæsariæ Maiestatis
ad annos quindecim.
HELMSTADII
Impensis Heredum Ludolphi Brandes
Anno cIↃ. IↃ. IVC.

ELBLĄSKA BIBLIOTEKA

Biblioteka Uniwersytecka Stanisławski w Toruniu

Db. 6. II. 3353

DOMINIS
CONSVLIBVS ET SENATORIBVS CIVITATIS HELMSTADIENSIS
amicis meis S.

CVr vos compellem, viri prudentes, hanc causam habeo, quod parens meus piæ memoriæ, cuius hoc opus primam nunc lucem aspicit, apud vos vixit per annos non paucos, & ita vixit, vt non solum vestrum non offenderet quenquam, sed etiam omnes uno amoris amicitiæ & officij vinculo sibi coniungeret ac deuinciret? Namq; & à vobis magnis sæpè

ornari solebat beneficijs, quorum nec manes ipsius pios oblitos esse plane mihi persuadeo, quibus & vos fauetis adhuc ipsissimi? Hoc vel inde colligo quod me nec amore vestro nec beneuolentiâ indignum censetis. Quare ego homo non sim, si vestram nō agnoscam humanitatem, necesse est, quam agnosco lubens gratoq; animo, & vt meis qualibuscunq; officijs eam recompensare possim, id ago & agā sedulò. Hanc ob caussam ipsam hunc quem præsentem videtis patrium commentarium, amoris & obseruantiæ signum, vobis offero, dedi-

dedico, consecro, obnixè rogans vt eum benignâ fronte accipietis, parentis mei reliquias ametis, meq; vestrâ amicitiâ & fauore dignum censeatis. Hoc quia mihi planè de vobis polliceor, vestrâ humanitate confisus, nõ addo nunc plura, sed vestram Rempub. vosq; omnes & singulos, Dei omnipotentis protectioni cõmendo. Valete. Ex Musæo in Inclytâ IVLIA 28. Februarij. Anno. 96.

V. Obseruantissimus

Statius Borcholten I. V. D. & Academiæ Iuliæ professor publicus.

IN CLARISSIMVM GERMANIAE IVRISconsultum.

IOANNEM BORCHOLTEN, Epigrammata anagrammatica,

I.

IOANNES BORCHOLTENVS.
LAVS INBONO CORTENES.

LAus pietas, virtus tibi laus, doctrinaq́ laus est:
INq́ BONO quod COR triplice grande TENES.
O trias alma boni! quid IANE beatius illa
Sanctius aut poterat nobiliusq́ dari?

Nicolaus Reusnerus, S. Palatij Comes, & in Salana Anteceſſor.

IOAN-

2.

IOHANNES BORCHOLTEN.

EN LABOR ET HINC HONOS.

DVm iuris nodos & legum ænigmata soluis
Sulpitio atque ipso non minor AEmilio,
EN LABOR immensus te vir præclare fatigat,
Immortalis ET HINC est tibi partus HONOS.

Martinus Chemnitius ICtus, & Duci Pomeran. á consilijs.

IOANNES BORCHOLTEN.

EN NOBIS LAC ET HONOR.

LAC alit infantes: honor aßignatur adultis:
Vt vigeat neutro vita carere poteßt.
Et voce & calamo informans iuuenesque virosque,
Omnibus EN NOBIS LACes ET almus HONOR.

Henricus Meibomius, Poëta Cæsarius & in Iulia Professor.

ALIVD

ALIVD AB EODEM scriptum Memoriæ IOANNIS BORCHOLTEN ICti. CL.

Ergo iterum lumen, quo non illustrius vllum
Impositum Elmanis promicuit cathedris:
Quod fulgore suo radiantia sidera vicit:
Quod noctis dubias dissoluit tenebras:
Vnde minora suã repetebant lumina lucẽ:
Quod multorum operas iuuit, & auxit opes.
Qualis ad Oceani scopulos Syrtesuè dolosas
Stat Pharus, & nautis lampade monstrat iter:
Hoc, inquam, lumen cœlesti fomite plenũ,
Flatibus insani turbinis occubuit.
Heu cathedram infelicem! heu pulpita deploranda?
Vester honos, vestrum eheu diadema iacet!

Insurgunt tenebræ & tempestas nigra propinquat:
Obnubet nitidam fors etiam vmbra diem.
Ni lucis sator ætherius, fulgore coruſco
Irradians viduas clarificet cathedras.
Ni PATRIAE PATER eximius vacua atria luſtret;
Exſtinctæ æqualem ſubſtituatq; faci
Fata vtrumq; velint tu verò, ô nobile lumen
Sydus olympiacis ignibus adde nouum.
Non prius abſiſtes iubar orbi oſtendere purum:
Quàm vultus Titan occulat auricomos.

De eodem,

PAtria, ſtirps, animus, prouincia, vita labores,
Si quem nobilitant, nobilis ipſe ſui.

Non

Non tamen inflarunt me hæc singula, iunctaue: cessi,
Quique mihi nollet cedere; nemo fuit.

ALIVD.

INcipe formidare necem Dijs proxima virtus,
Qui virtute omnes vicerat, ecce iacet.

DE IO-

DE IOANNE BORCHOLTEN Viro & IC. clariſs.

In Statio F. γνησίῳ Rediuiuo. Elegeidion.

TOBIAE SCVLTETI OSSITIENSIS HERMVNDVRI.

ORTA graui Inuidiæ ſtimulo percuſſa; Themiſtos
Vndiq; fortuna creſcere Regna bona:
Qua potis eſt, it quaſſatum magna illa furore,
Et proceres tanti deÿcit Imperÿ.
Iamq; Hotomannus obit: iacet & Cuiacia virtus:
Donelli claret funere Sandapila,
Tandem etiam, heu facinus! Patriæ Germanidos illa
Gloria Borcholtus ſorte pari occubuit.
Elmanæ fleuere virum: nec Iulia luctum
Diſſimulat: quæ poſt, victa dolore, Dicē,
Maxima quæ ſacri præſes cluit vndiq; Iuris,
Alloquitur: Suboles indubitata Iouis,

Quò

Quò tua Maiestas, quæ te toto orbe manebat.
Quo Regni vires heu recidere Tui!
Te contrà, contraq; Tuos, iniuria nostri
Mors Generis, nullo vindice, tanta potest!
Si Te nulla mouet reliquum iactura virorum:
Borcholtum saltim à Morte reposce Meum,
Dixerat: Huic placido respondet pectore Diua:
Pessima noctis fatæ nota mihi ausa Deæ:
Sed vana illa tamen: manet æternumq; manebit
Vita viris, per quos Gloria nostra viget.
Illa quidem optatam conata est soluere vitam:
Incassum: affecti corporis exsuuias
Transtulit in melius, Genio viuente per illos
Librorum fœtus & monumento animi.
Nec de Borcholto quidquam mihi pessima ademit:
Qui, quantus, quantus corpore & ingenio.

In

In Nato viuit: quem nunc felicibus alis
Per populos patrio fama labore vehit.
Dixerat ex illo pacata est Iulia: quæ nunc
Conciet in laudes totum Helicona tuas.
O Animæ, Iuuenis, non vltima portio noſtræ,
Fulgida Legalis gemma ſodalitij.
Tu facis, vt vexare putem fata illa volucris,
Quæ Pater ipſa ſibi eſt: Progeniesq; ſibi.
Salue etiam atq; etiam; Pater in Te à funere viuat!
Tuq; itidem viuas in patre perpetuum!

DE COM-

DE COMPENSATIONIBVS.

Huic titulo de Compensationibus respondet in Codice titulus 31. libri quarti Codicis, qui similiter de compensationibus inscribitur. Capita autem de quibus hîc agitur, hæc sunt. Primum traditur definitio compensationis. Deinde ostenditur quarũ rerum fiat compensatio. Tertio, quomodo fiat compensatio. Quarto quando fiat. Quinto hîc docetur quod non solum in rebus priuatorum, verumetiam in causis fisci compensatio locum habeat. Tandem &

vltimo loco agitur de vi & effectu compensationis. De his igitur capitibus Deo iuuante, ordine dicemus, ijsq; explicatis, totius tituli explicationem habebitis.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit compensatio.

1. *A definitionibus rerum ordiendũ est.*
2. *Compensatio quid sit.*
3. *Debitum & creditum variè in Iure dicitur.*
4. *Proprijssima horum verborum significatio ostenditur & probatur.*
5. *Explicatur l. incendium C. si cert. petatur.*
6. *Debitor pecuniæ mutuæ casum fortuitum præstare tenetur.*
7. *Proponitur vera sententia l. 5. §. is quoq; ff. De obligat. & Action.*
8. *Propria creditoris & debitoris significatio quænam sit*

9. *Com-*

9. *Communiter & latè quis dicatur creditor itemq; debitor.*
10. *Quomodo debitum & creditum in compensationis definitione accipiatur.*
11. *Naturalia debita etiam compensantur.*
12. *Debendi verbum quid in definitione actionis significet.*
13. *Verba hæc, inter se, ad quid respiciant in definitione compensationis.*
14. *Contribuere significat conferre.*
15. *Compensatio alias dicitur pensatio.*
16. *Explicatur l. quæcunq; ff. de obligationib. & Actionibus quæ cum definitione compensationis pugnare videtur.*
17. *Perimere quid sit.*
18. *Exceptio Velleiani naturalem & civilem obligationem simul tollit.*
19. *Quomodo intelligendum sit, quod dicitur, in mulierem intercedentem actionem petitionemq; non esse.*
20. *Indebitum non est quod saltem natura debetur.*

21. *Exceptio pacti conuenti naturalem & ciuilem obligationem perimit.*
22. *Pacta exceptionem pariunt.*
23. *Explicatur l. qui exceptionem §. fin. ff. de condict. indeb.*
24. *Exceptio Iurisiurandi omnem obligationem tollit & perimit.*
25. *Explicatur l. fin. ff. de iureiur.*
26. *Exceptio doli & exceptio quod metus causſa peremptoriæ ſunt.*
27. *Quædam exceptiones ciuilem tantum obligationem perimunt, naturalem non item.*
28. *Exceptio Macedoniani ciuilem obligationem ſolummodo tollit.*
29. *Filiusfamil. mutuam accipiens pecuniam naturaliter & ciuiliter obligatur.*
30. *Exceptio rei iudicatæ ciuilem obligationem tantum tollit.*
31. *L. Iulianus ff. de condict. indeb. explicatur.*
32. *Exceptio inopiæ, quam maritus habet, ciuilem tantum obligationem tollit.*

33. *Etiam*

33. *Etiam filijs datur exceptio inopiæ, quam maritus habet.*

34. *Socius á socio conuentus habet exceptionem inopiæ.*

35. *Omnes qui exceptionem inopiæ habent naturaliter obligati manent.*

36. *Qui ex donatione conuenitur in id tantum quod facere potest condemnatur.*

37. *Dissoluitur argumentum quo probari videtur, definitionem compensationis esse angustiorem suo definito.*

38. *Paria delicta mutua compensatione tolluntur.*

39. *Compensationis verbum non vno modo in Iure accipitur.*

40. *Iustinianus retentionum genera sustulit.*

41. *Iustinianus non sustulit compensationes, quæ fiunt ob res donatas & amotas & impensas.*

42. *Compensatio impropriè ad delicta pertinet.*

43. *Compensationis verbum sumitur*

quoque pro imputatione.

44. Compensatio interdum significat cuiuscunq; emolumenti perceptionem.

45. Compensatio etiam deductionem significat.

46. Explicatur l. 2. C. de compensationibus, qua probari videtur, naturalia debita non compensari.

47. Explicatur l. penult. C. de condict. indeb.

48. In alternatiuis electio est rei siue promissoris.

49. Indebitum solutum ex parte accipientis fit natura debitum.

50. Dissoluitur aliud argumentum quo probari posset, naturalia debita non compensari.

51. Dissoluitur aliud argumentum eiusdem generis.

52. Pupillus locupletior factus rectè soluit.

53. Quod pupillus, locupletior factus, debet, rectè compensatur.

54. Aliud argumentum contra definitionem

tionem compensationis prolatum dissoluitur.

55. *In pupillum datur actio, non ex obligatione, sed ex rescripto Diui Pij.*

56. *Aliud argumentum dissoluitur, qua probatur, naturalia debita non compensari.*

57. *Aliud in eandem sententiam productum argumentum dissoluitur.*

QVemadmodum Tribonianus, Theophilus, Dorotheus, & reliqui Pandectarum compilatores, in multis Iuris partibus definitionem primo loco posuerunt. l. 1. de iustit. & iure. l. 1. de legibus l. 1. qui satisda. cogan. l. 1. de in ius vocan. l. 1. de pactis. l. 1. de procur. l. 1. de dolo malo. l. 1. de capite minutis, memores eius, quod latinæ eloquentiæ parens Cicero monet, omnem quæ à ratione aliqua suscipitur de re institutionem, à definitione debere proficisci. Cicero

in 1. Offic. Ita idem ab ijs factum
est in hoc titulo nostro. Nam in i-
nitio tituli definitionem compen-
sationis retulerunt ex Modestini li-
bro 6. Pandectarum, his verbis :
2 Compensatio est debiti & crediti
inter se contributio. l. 1. h. t. nostro.
Huius definitionis singula verba
explicabimus. Argu. l. 1. de rebus
creditis. Facit Modestinus debiti &
crediti mentionem, relatiuè & cor-
relatiuè. Debitor enim & creditor
relatiua sunt & correlatiua, sicuti
pater & filius, præceptor & discipu-
3 lus. Debitum autem & creditum,
non vno modo dicitur. Interdum
nomen debiti itemq; crediti pro-
prijssimè sumitur, interdum pro-
priè, quandoq; communiter, siue vt
Græci Interpretes dicunt ἰδιοπατῶς,
4 ἰδίων & κοινῶς. Ἰδιοπατῶς, siue propri-
issimè debitum & creditum de mu-
tua pecunia dicitur, & proprijssimè
debitores sunt, qui mutuam pecu-
niam debent. Creditores quibus
mutua

mutua pecunia debetur. Intelligitur hoc ex l. creditores, in fin. de verb. signific. vbi ICtus inquit: si non sit mutua pecunia, sed contractus, creditores accipiuntur. His verbis, si non sit mutua pecunia &c. ostēdit proprijssimè creditores appellari qui pecuniam mutuam crediderunt. Idem apertius ostenditur in l. sequenti: Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniā crediderunt, sed omnes quibus ex qualibet caussa debetur. Nota quod ICtus inquit non hi tantum; his verbis innuit proprijssimè creditores esse qui pecuniam crediderunt. Idem docet ICtus in l. omnem, de iudicijs, cum inquit: Omnem obligationem pro contractu habendam existimandum est, vt vbicunq; aliquis obligetur, & contrahi videatur, quamuis non ex crediti caussa debeatur. Postremis verbis ICtus significat proprijssimè creditores

esse, quibus ex crediti caussa debetur, hoc est, qui pecuniam mutuam crediderunt. Sic Iustinianus Imperator, in Nouellæ constitutione quarta circa finem docet, proprijssimè creditores esse, qui pecuniam mutuam dederunt. Creditorem inquit veteres secuti leges constituimus, quicunque actionem contra aliquem habere potest, etsi non mutuum contractum, sed aliud genus contractus subsistat. Nota hæc verba, etsi non mutuum contractum, quibus Imperator apertè ostendit, creditores proprijssimè esse qui mutuum contrahunt. Ita etiam Constantinus Harmenopolus tradidit. lib. 3. epit. Iuris tit. 5. τὸ δανειστὴς καὶ χρεώστης ὄνομα, ἡ συνήθεια καὶ ἡ τῶν πολλῶν γλῶττα ὡς ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τῶν δανειζόντων καὶ δανειζομένων παραλαμβάνει καὶ λέγει, id est, debitoris & creditoris nomen, consuetus & communis loquentium vsus maxima ex parte de ijs qui mutuo

quid

quid dant vel accipiunt dicit atque intelligit. Hoc denique Græcum nomen euidenter ostendit, siquidem Græci creditores δανείσας appellant à δανείζω siue δανείζωμι quod mutuor significat. Sic debitoris nomen proprijssimè sumitur pro eo qui mutuam pecuniam debet l. incendium C. si certum petetur. Incendium inquit Imperator ære alieno debitorem non liberat. Hæc lex si generaliter de quouis debitore eam accipias, falsa erit. Nam qui rem depositam accepit, eamque incendio amisit, liberatur, §. præterea, Instit. Quibus modis re contrah. obligat. Liberatur etiã, qui commendato rem accepit, & incendio amisit, quemadmodum Iustinianus docet in Instit. dicto tit. quibus modis re contrah. oblig. Ex quo perspicuum est in d. l. incendium C. si certum petetur, debitoris nomen generaliter accipi non posse.

posse. Debitor itaq; ibi debitorem
6 pecuniæ mutuæ significat, & qui mutuam pecuniam accepit, eamq; incendio, hoc est, casu aliquo fortuito amisit, non propterea liberatur, cum tamen commodatarius & depositarius liberentur, re commodata aut deposita incendio perempta, cuius diuersi iuris rationem alibi exposui. Eodem modo debi-
7 toris & creditoris nomen accipitur in l. 5. §. is quoq; de oblig. & action. Ibi Caius de eo loquitur, qui non debitum per errorem soluentis accepit, & tradit eum obligari quasi ex mutui datione & eadem actione teneri, qua debitores creditoribus, quibus postremis verbis hoc dicit Caius, eum qui indebitum accepit, teneri certi condictione, sicuti certi conditione tenetur debitor, qui mutuam pecuniam accepit à creditore. Debitor itaq; ἰδιωτάτως & proprijssimè loquendo eum significat, qui mutuam pecuniam debet. Et credi-

creditor illum qui mutuam pecuniam credidit. ἰδίως & propriè sumpto vocabulo debitoris & creditoris, debitor est, qui ex quocunque contractu debet. Creditor cui ex quocunque contractu debetur d. l. creditores cum ll. sequentib. de verbor. signific. d. l. omnem, de iudicijs, d. Nouella 4. circa finem. l. 1. de rebus creditis. ibi ICtus tradit, credendi generalem esse appellationem & postea subijcit. Nam cuicunque rei assentimur, alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu credere dicimur. Deniq; debitore κοινῶς siue communiter dicitur, non solùm qui ex mutuo aut quocunque alio contractu debet, verumetiam qui debet ex delicto, & creditor est, non solum cui debetur ex mutuo alióue quouis contractu, verumetiam cui debetur ex delicto l. vt si cui de verbor. signific. Ibi Vlpian. ICtus inquit: etsi ex delicto debeatur, mihi videtur pos- 8 9

tur posse creditoris loco accipi, verbi gratia: Titius furtum mihi fecit, aut rem meam vi rapuit, vel damnum iniuria mihi dedit, aut affecit me iniuria. His casibus ego creditor sum, & ego debitor, mihiq; in Titiũ ex delicto, actio competit, d. l. vt si cui, de verbor. sig. Et cum Modestinus compensationẽ definit debiti & crediti inter se cõtributionẽ nomen debiti itemq; crediti κοινῶς, siue communiter accipit. Nam siue ex mutuo pecunia debeatur, siue ex quocunq; alio contractu, vel etiã ex delicto, cũ alia pecunia quæ vicissim debetur rectè compensatur l. si ambo §. pen. de cõpens. Hoc amplius debitũ & creditũ Modestinus intelligit etiã naturale debitũ & creditũ, quod solo æquitatis naturalis vinculo sustinetur, l. Stichũ aut Pãphilum, §. naturalis, de solut. (quãuis hoc impropriè debitũ & creditũ dicatur, vndè inquit Ictus: Licet minus propriè debere dicantur, naturaliter

raliter debitores per abusionem tamen intelligi possunt debitores, & qui ab his pecuniã recipiunt debitum sibi recepisse, l. fideiussor §. fideiussor, de fideiuss.) Nam etiã naturalia debita veniunt in compensationẽ l. etiam h. t. nostro. Vt si tibi vsuras promittã nudo pacto, tu creditor es, & ego debitor naturaliter tantùm, non etiam ciuiliter. Pactum enim naturalem tantùm obligationẽ producit l. 5. §. 1. ibi, ex pacto naturaliter debebãtur de solutionib⁹. Ideoq; vsuras petere à me non potes, ex pacti tamẽ cõuentione solutas potes retinere, & ego eas vt indebitas repetere nõ possũ. l. 3. C. de vsuris. Quod si mihi vicissim debere incipias, poteris compẽsare vsuras, cũ eo quod mihi vicissim debes d. l. etiã h. t. nostro. Deniq; per debitum hîc etiã quod meum est, sed ab alio possidetur, intelligimus. Nam qui meum possidet obligatus est mihi. §. Item si in iudicio, Instit. de exceptio, 11

ceptio. Debitor ergo est, & debitum hoc cum eo quod ego viciſſim debeo, compenſari poteſt, ſiquidem compenſatio in realibus quoque actionibus ex conſtitutione Iuſtiniani locum habet, l. fin. C. de compenſat: ſicuti inf. latius dicemus:
12 Sic cum actio definitur ius perſequendi in iudicio quod nobis debetur, in titulo de Actio. in Inſtitu. in prin. & l. nihil aliud, de obligat. & Actio. Debendi verbum non ſolùm ad actiones perſonales, ſed etiam ad reales refertur, aliâs definitio actionis ſolis perſonalibus actionibus conueniret. Et tantùm de prioribus verbis definitionis.
13 Per ſequentia verba, inter ſe, non intelligit Modeſtinus contrahentes, prout Accurſius interpretatur, quem Azo ſecutus eſt, ſed ea verba refert ad præcedentia verba, ad debitum & creditum. Et compenſatio eſt, cum debitum & creditum
14 inter ſe contribuuntur. Contribuere

buere significat conferre, quemadmodum ex l. 1. ad l. Rhodiam de iactu intelligitur. Ibi ICtus dicit, si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus sit omnium contributione sarciri debere, quod pro omnibus datum est. Sententia igitur Modestini hæc est: Compensatio est debiti & crediti inter se contributio, hoc est, compensatio est, cum quis quod alteri debet, confert cum eo quod sibi viciſſim ab eo debetur, & vtrumq; communi calculo subijcit. Verbi gratia: Debeo tibi centum ex mutuo, tu mihi viciſſim incipis debere quinquaginta. Hîc debitum est & creditum. Et si conferam, quod tibi debeo cum eo quod mihi viciſſim debes: Et subijciam vtrunque communi calculo, compensatio inducitur, & fit debiti & crediti inter se contributio siue collatio. l. 1. h. t. Et qui inuicem creditor idemq; debitor est compensat. l. qui inuicem de condict. indebiti. Aliâs 15

Biblioteka Uniwersytecka Szczecin
BIBLIOTEKA

compensationem Icti pensationem vocant, l. si conuenerit vt nomen, de pignor. act. l. vnum ex familia §. sed si vno, de legat. 2. l. viro, soluto matrim. &c. l. quod in diem §. 1. l. pecuniã h. t. n. Græci ἀντίλογον appel-
16 lant. Huic definitioni eiusq; explicationi videtur obstare l. quæcunq; h. t. n. in qua Ictus dicit in cõpensationem non venire quæcunq; per exceptionem perimi possunt. Huiusmodi autẽ videntur esse ciuilia & naturalia debita. Quare dicẽdũ videtur, ciuilia itemq; naturalia debita in compensationẽ nõ venire. Ad hanc difficultatem tollendã respondendũ est hoc modo. Exceptiones omnes non esse vnius generis. Aliæ sunt exceptiones, quæ ciuilem & naturalem obligationem tollunt & extinguunt, & de his exceptionibus loquitur Ictus in d. l. quæcunq; h. t. n. quemadmodum verbũ perimendi, quo Ictus vtitur;
17 satis ostendit. Perimere est tollere, extin-

extinguere, enecare. Hinc edictum peremptorium, quod perimat disceptationem, nec vltra patiatur aduersarium tergiuersari l. & tertiũ de iudicijs. Sic in Nouella Valentiniani de præscript. 30. annorũ, vocabulũ omne, peremptorium dicitur, quod omnia consumit. Huius autẽ generis est exceptio Sc̃ti Velleiani, quæ datur mulieri quæ interceſſit pro aliquo. Mulier intercedens pro aliquo obligatur naturaliter & ciuiliter, & in eam datur actio. Et quod dicitur in Sc̃to Velleiano in mulierem intercedentem actionem petitionemq; non esse, l. 2. ad Sc̃tum Velleianum, hoc ita accipiendum est, vt cum effectu in eam non sit actio nec petitio. Reuera enim in mulierem datur actio & petitio. Actio, actionem in personam significat, petitio actionem in rem l. actio in personam de oblig. & actio. verùm hæc actio, tollitur oppoſita exceptione SCti Velleiani, ſicque eò

18

19

res recidit, vt perinde sit ac si actio & petitio in mulierem quæ intercessit non daretur, Icto Paulo dicente, nihil interesse ipso iure actionem quis non habeat, an per exceptionem infirmetur l. nihil interest de regul. Iuris. Exceptio verò Sc̃ti Velleiani non solum tollit ciuilem obligationem, eamq; excludit, verumetiam tollit simul, perimit, extinguit, & enecat naturalem obligationem, qua mulier tenebatur. Intelligitur hoc ex eo, quod mulier quæ interceſſit pro aliquo, & postea per errorem soluit, solutum tanquam indebitum potest repetere. l. qui exceptioné, de condict. indeb. quod facere non posset, si naturalis obligatio cum ciuili non extingueretur, cum indebitum non sit quod saltem natura debetur, l. si non sortem, §. sed si delegatus, ibi, quia natura debetur, de condict. indeb. Quia igitur exceptio Velleiana omnem obligationem, qua mulier

lier intercedens tenetur, perimit, idcirco compensari non potest, quod mulier ex intercessione sua debet, cum eo quod sibi inuicem debetur: At si soluit mulier, ipsa compensatione poterit vti, cum soluti repetitionem habeat. Sic ex- 21
ceptio pacti conuenti est ex illarum exceptionum numero quæ naturalem obligationem cum ciuili perimunt. Pone: debes mihi centum: Postea fit pactum inter me & te, de non petendo quod debes. Hîc ipso iure à me non liberaris; Conuenire namque te possum, vt centum, quæ mihi debes, præstes, §. præterea debitor, Institu. de exceptionib. verum tu conuentus, repellere me agentem potes, exceptione pacti conuenti. Pacta enim exceptio- 22
nem pariunt, l. iurisgentium, §. igitur nuda, de pactis, & Prætor pacta seruat. d. l. iurisgentium §. ait prætor, de pactis, datis scilicet exceptionibus, non etiam actionibus;

Idq; sæpissimè constitutum esse, Imperatores rescripserunt, in l. 5. C. de contrahenda stipul. Exceptio verò pacti conuenti ciuilem & naturalē obligationem perimit; quemadmodū ex eo intelligitur, quod qui habet exceptionē pacti conuenti, solutum per errorem potest repetere d. l. qui exceptionē, §. fi. de condict. indeb. Ibi, de patrono & liberto agitur: Libertus operas patrono suo natura debet. l. si non fortē §. libertus, de condict. indeb. Patronꝰ pactꝰ est cū liberto, ne operæ ab eo petātur. Quicquid, inquit Ictus, solutum fuerit à liberto, repeti poterit d. l. qui exceptionem, §. fin. de condict. indebiti. Et quamuis Ictus ibi de patrono loquitur, qui pactus est cū liberto ne operæ ab eo petantur, tamen idem intelligendum est de creditore qui pactus est cum debitore ne debitum ab eo peteretur. Exceptio enim pacti conuenti omnem obligationem tollit, ideoq; perem-

pto-

ptoria dicitur in §. appellantur, Institu. de except. Si igitur mihi centum debeas, & ego tibi viciſſim centum debeam, ſed habeam exceptionem pacti conuenti, de non petendo, non fiet compenſatio eius, quod tibi debeo, cum illo quod tu mihi debes. Nam te agentem exceptione pacti conuenti repellere poſſum, eaque exceptio peremptoria eſt, & naturalem obligationem cum ciuili extinguit. Ideoque quod tibi debeo in cõpẽſationẽ nõ veniet, d.l. quæcunq; h.t.n. ſed ego ſolutũ repetere & cõpenſare poſſũ. Sic exceptio Iuriſiurandi omnẽ obligationẽ perimit, tollit, extinguit. Pone, lis eſt inter me & te de debito aliquo pecuniario: Ego affirmo te mihi centũ debere, tu negas: Defero ergo tibi iuſiurandũ, vt iures te dare non oportere: Iuraſti; Adhuc inquit Imperator obligatus permanes, in §. æq; ſi debitor. Inſtit. de exçept. verũ ſi cõueniaris à me, habes 24

exceptionem Iurisiurandi, eaq; exceptio perimit quoque naturalem obligationem, & ob id soluta pecunia repeti poterit: l. fin. de iureiu-
25 rando. Ibi Ictus de pupillo loquitur, qui negauit, se mutuam pecuniam accepisse, & docet, si inter creditorem & pupillum conuenerit, vt ab omni conditione discederetur, si pupillus iurasset, naturalem obligationem tolli, si pupillus iurauerit, dare se nō oportere, & ob id solutam pecuniam repeti posse. Et quod de pupillo ibi dicitur, idē intelligendum est de quolibet alio debitore, qui delato iureiurando iurauit, se dare non oportere. Ita enim ttaditum est generaliter, in l. si quis cum debitore, cum l. sequenti, de iureiurando. Ibi ei qui iurauit, exceptio iurisiurandi datur, & si soluit solutum repetere potest, nō alia ratione quàm quod ciuilis & naturalis obligatio per exceptionē iurisiurandi tollitur & extinguitur.

Deniq;

Deniq; ad exceptiones, quæ naturalem obligationem perimunt, referenda eſt exceptio doli mali, & exceptio quod metus cauſſa §. appellantur Inſtitu. de exceptio. Ibi vtraque exceptio peremptoria appellatur, & exceptioni pacti conuenti comparatur. Ideoq; ſi quid debeatur, quod per exceptionem iurisiurandi, doli mali, aut quod metus cauſſa, perimi poteſt, id in compenſationem non veniet d. l. quæcunq; h. t. n. Aliæ ſunt exceptiones quæ ciuilem quidem obligationem tollunt & remouent, naturalem tamen non perimunt. Et huiuſmodi naturalia debita compenſantur. Huius generis eſt exceptio Sc̃ti Macedoniani. Hæc exceptio datur filiofamilias, qui mutuam pecuniam accepit, obligatur filiusfamilias, qui mutuam pecuniam accepit naturaliter & ciuiliter, ideoq; in eum datur actio l. tam ex contractibus, de iudicijs. Et quod 26 27 28 29

dicitur in l. 1. ad Sctum Macedon. non dari actionem petitionemque ei, qui filiofamilias pecuniam credidit, hoc ita accipiendũ eſt, vt cum effectu non detur actio petitioque. Eodem enim modo hæc verba accipiuntur, quo ea in Scto Velleiano accipi ſupra monuimus. Verũ filiofamilias cõuentus habet exceptionẽ Scti Macedoniani, qua creditorẽ agentem & pecuniam mutuã repetentem ſubmouet. Hæc tamen exceptio naturalẽ obligationẽ non extinguit. Intelligitur hoc exco quod filiusfamilias paterfamilias factus, & pecuniã quam mutuo acceperat, ſoluẽs nõ repetit. d. l. qui exceptionẽ de condict. indeb. l. item ſi filiusfamilias §. fin. ad Sctum Macedon. Manet igitur filiusfamilias exceptione Scti Macedoniani non obſtante, naturaliter obligatur idq; in ſpecie traditum eſt à Icto Paulo in l. 10. ad Sctum Macedon. ibi Paulus inquit, naturalem obligationẽ manere

nere. Ex quo consequenter sequitur, pecuniam mutuam, quã filiusfamilias accepit, eo patrefamilias effecto rectè cõpensari cũ pecunia, quæ viciſſim illi deberi cœpit. Huiꝰ etiam generis eſt exceptio rei iudicatæ, quæ ei datur pro quo iudicatũ eſt aduerſus illum, contra quem iudicatum eſt. Pone, petij à te centum iudicialiter lite inter me & te aliquandiu agitata, iudex tandem per iniuriam te abſoluit. Tu abſolutus verè mihi debuiſti, & mihi in te ſententia iudicis non obſtante competit actio ipſo iure, §. item ſi in iudicio Inſtitut. de exceptio. Verùm ſi conueniaris, potes mihi obijcere exceptionem rei iudicatæ, atque ita me agentem repellere, toto titulo de exceptio. rei iudicatæ. Hæc exceptio tollit ac remouet ciuilem obligationẽ, naturalẽ tamen nõ extinguit, ideoq; tibi condictio indebiti non datur, ſi poſt rẽ iudicatã & obtentam à Iudice abſolutio-

30

nem

nem per errorem ſolueris. Ita enim
31 à Paulo Icto traditum eſt, in l. Iulianus de condict. indeb. Ibi Paulus refert Iulianum negaſſe verum debitorem poſt litem conteſtatam, manente adhuc iudicio ſoluentem repetere poſſe, quia etſi abſolutus eſſet à Iudice, vel etiam condemnatus, & ſolueret, non poſſet repetere. Licet enim, inquit Ictus, abſolutus ſit, natura tamen debitor permanet. Hic Paulus in l. Iudex, eodem titulo de condict. indebiti inquit, Iudex ſi malè abſoluit & abſolutus, ſua ſponte ſoluerit, repetere non poteſt, quia ſcilicet natura debuit, d. l. Iulianus de condict. indeb. Quia igitur verus debitor in iudicio abſolutus natura obligatus manet, & hæc naturalis obligatio per exceptionem rei iudicatæ non extinguitur. Ideoq; quod verus debitor à iudice abſolutus debet, rectè compenſatur cum illo, quod ei viciſſim debetur. Naturalia enim debita,

debita, vt ſupra expoſitum eſt, in compenſationem veniunt per l. etiam h.t. noſtro. Deniq;, huius generis eſt exceptio inopiæ, quam maritus habet. Si maritus vergat ad inopiam, mulier etiam conſtante matrimonio etiam ex ſtipulatu dotem repetere poteſt. l. ſi conſtante, ſolut. matrimo. Verùm maritus habet exceptionem inopiæ eaq; oppoſita condemnatur in id quod ferre poteſt, l. vnica, §. cum autem, C. de rei vxor. actio. & hoc explorati iuris eſſe Vlpianus tradit, in l. maritum, ſoluto matrimonio & Iuſtinianus æquiſſimum dicit in d. l. vnica, §. cum autem, C. de rei vxor. actio. Etſi maritus pactus ſit, ne in id quod facere poſſet condemnaretur, ſed in ſolidum pactum tanquã contra bonos mores factum non ſeruabitur l. alia cauſſa eſt, ſoluto matrimonio. Ibi Ictus docet hoc ita receptum eſſe propter reuerentiã, quam mulieres maritis ſuis exhibere de- 32

re debent, quod & Iustinianus affirmat in d. l. vnica §. cum autem, & ob id hoc beneficium personale est, & cum persona extinguitur, l. quia tale, soluto matrimo. nec heredi mariti quæstratur d. l. maritum & l. rei vindicatæ tempus §. 1. soluto matrimo. solis filijs excep-
33 tis, qui quamuis patri heredes extiterint in id tamen quod facere possunt condemnantur. l. etiam filios, soluto matrimo. Exceptio autem inopiæ, quam maritus habet, naturalem obligationem non extinguit. Hoc satis ex eo intelligitur, quod maritus exceptioné inopiæ habens, & dotē mulieri soluens, solutum repetere non potest. l. nam & maritus de condict. indeb. quodque cauere cogitur si ad meliorem fortunam peruenerit, etiam quod minus soluit se præstiturum d. l. vnica. §. cum autem C. de rei vxor. actio. Si igitur mulier viro qui soluendo non est, viciſſim incipiat debere,

bere, fiet compensatio eius quod vir debet, quodq; mulier à viro propter inopiã eius consequi non potuit, cum illo quod viciſſim viro à muliere debetur: Idemq; dicendum 34
est, de socio, qui aduersꝰ sociũ agit. Nã socius conuentus à socio, habet exceptionẽ inopiæ & in id duntaxat, quod facere potest condemnatur, siue societas sit coita omniũ bonorũ siue vnius rei tantũ, l. sunt qui, de re iudicata. l. verum est, pro socio quod summam habet rationem, siquidem societas ius quodammodo fraternitatis in se habet, d. l. verum est, pro socio. Exceptio tamen hæc inopiæ, naturalẽ obligationẽ non tollit, nec extinguit, siquidẽ socius eius quod facere nõ potest, cautionẽ socio præstare compellitur, d. l. verum est §. item videndum, pro socio. Si ergo socio qui solidum soluere non potest, postea rursus ab eo, qui socius fuit quid deberi incipiat, fiet compensatio eius quod

quod ſocius, qui propter inopiam ſoluere non potuit debet, cum illo quod ei viciſſim deberi cæpit, quod
35 ego ad alios omnes qui exceptionem inopiæ habent, ſimiliter perducendum exiſtimo, vt ſunt patroni & parentes, ac illi qui ex donatione ſua conueniuntur, aut bonis cedunt. Nam ſi filius cum parente agat, aut libertus cum patrono, & pater, ac patronus tantum non habeant, vt ſolidum ſoluere poſſint, in id quod facere poſſunt condemnantur. l. patronus, de re iudicata, & §. fin. Inſtit. de Act. quod propter reuerentiam, quam filius patri, libertus patrono debet receptũ eſt. l. 6. de in ius vocando. Et liberto ac filio ſemper honeſta & ſancta perſona patris ac patroni videri debet. l. liberto, de obſequijs paren-
56 tibus & patronis præſtand. Sic qui ex donatione ſua conuenitur, in id tantum quod facere poteſt condemnatur d. §. fin. Inſtit. de Action. l.

inter

inter eos, §. fin. de re iudic. Et qui bonis ceſſit, non in ſolidum condemnatur, ſed tantùm in id quod facere poteſt, ſi idoneum emolumentum poſtea acquiſierit. d. §. fin. Inſtitu. de Action. Ex his intelligimus ſententiam legis quæcunq; h.t.n. quæ non tam definitioni compenſationis aduerſatur, quàm eam limitat. Et debita & credita compenſantur niſi talia fuerint debita, quæ per exceptionem perimuntur & extinguuntur. Rurſus definitioni com- 37
penſationis eiusq; explicationi videtur obſtare, quod ſit anguſtior ſuo definito, & idcirco vitioſa l. 1. de dolo malo. Nec enim tantùm quòd ex contractu debetur, vel quaſi, aut ex maleficio, vel quaſi, compenſatur, verumetiam delicta inter ſe compenſari dicuntur. Oſtendit hoc Ictus, in l. viro, ſoluto matrimo. Ibi diuortio facto inter virum & vxorem quæſitum fuit, vtrum ob mores viri an verò vxoris

diuortium esset factum. Vir mores vxoris accusauit. Vxor contra accusauit mores viri. Et olim diuortio facto ob mores mulieris à marito ex dote sextæ poterant retineri, vel octauæ. Sextæ grauiorum morũ nomine, Octauæ nomine leuiorum morum. Grauiores mores erant adulteria tantùm, leuiores omnes reliqui. Ob mores mariti facto diuortio, siquidẽ ob maiores mores, cogebatur maritus, dotẽ quæ à die reddi debebat, præsentem reddere, si propter minores mores, senum mensium die. In ea autem dote, quæ præsens solebat reddi, tantum ex fructibus iubebatur reddere, quantum in illa dote quadriennio reddebatur, vt eleganter Vlpianus docet in fragment. titul. 6. de dotibus. Vterque verò & mulier & maritus suam intentionem probauit & ob id iudex pronuntiauit causſam repudij, hoc est, diuortij, vtrunque dedisse d. l. viro, soluto matrimo-

trimonio. Adijcit Papinianus hoc ita accipiendum esse vt ea lege, quam ambo contempserunt, neuter vindicetur. His verbis Papinianus hoc dicit: Maritus non potest, propter mores mulieris sextas vel octauas retinere ex dote: Econtrario quoq; maritus propter suos mores non potest puniri, vt dotem statim vel intra sex menses reddat, quæ à die reddi debebat. Lex quidē est de moribus lata, quæ vult vt cōiuges mores grauiores & leuiores fugiant, & vt ob mores mulieris sextæ & octauæ ex dote retineātur. Et mores mariti etiā puniātur. Verùm ambo & mulier & maritus hanc legē contempserunt, & propterea ea lege neuter neq; maritus, neq; mulier vindicabitur. Paria enim delicta 38
mutua pensatione dissoluūtur. Non solū igitur debita & credita compēsantur, verumetiā delictū cum delicto compensatur, quod tamē in definitione cōpensationis expressum

non est. Idemq; traditum est in l. 7. rerum amotarum. Ibi mulier habet actionem rerum amotarum aduersus maritum. Maritus etiam vult agere aduersus mulierem ob res amotas. Hic inquit Ictus compensatio fiet actionis, quam mulier habet cum actione, qua maritus vult agere. Delictum igitur cum delicto compensatur, quod etiam probat l. si duo, de dolo malo. Ibi vnus dolo malo quid fecit, itemq; alter, & dolus cum dolo compensatur. Nec enim inuicem de dolo agere possunt. l. si duo, de dolo malo. Deniq; idem probatur per l. si ambo, h. t. n. ibi ambo socij parem negligentiam societati adhibuerunt, & Ictus inquit, socios desinere inuicem esse obligatos, ipso iure compensatione negligentiæ facta. Ad hanc obiectionem ita respondendum est.

39 Compensationis verbum non vno modo in iure accipitur. Interdum ad quantitatem refertur, d. l. si ambo §. 1.

bo, §.1.& §. quoties h.t.noſtro, ſiue quod idem eſt ad pecuniariã cauſſam reſpicit. l. rei iudicatæ,ſoluto matrimo. quemadmod. dos petat. In d.l.ſi ambo,§.1. Duo ſocietatem inter ſe contraxerunt, & alter ex re communi aliquid percepit, alter tantam negligentiam adhibuit, quæ eadem quantitate æſtimatur: Hîc ipſo iure fit compenſatio,& inuicem liberatio. Ecce textum dicentem quantitatis compenſationem fieri.In§.quoties,Ictus inquit, quoties ex maleficio oritur actio, vtputa ex cauſſa furtiua cæterorumq; maleficiorum ſi de ea re pecuniariè agatur, compenſationem locum habere. Ecce hîc Ictus dicit compenſationem fieri, cum pecuniariè agitur. In d. l.rei iudicatæ, ſoluto matrim.&c.docet Ictus quod heres mariti, in ſolidũ comdemnatur,cum tamen maritus in id tantum quod facere poteſt ſit condemnandus, vt ſupr. monui. Verùm

Ictus adijcit heredi mariti compen-
sationes prodesse, quæ ad pecunia-
riam causſam respiciunt, vt hoc mi-
nꝰ sit obligatus, veluti ob res dona-
tas & amotas & impẽsas, morũ verò
cohercitionem heredẽ non habe-
re. Olim propter res donatas & a-
motas ac impensas in res dotales fa-
ctas retẽtiones fiebant ex dote, sic-
uti & propter mores vxoris vt sup.
expositum est. Vlpian. in fragm. tit.
40 6. de dotibus. Cæterum Iustinianus
hæc retentionum genera sustulit, in
d. l. vnica, §. taceat. C. de rei vxor. a-
cti. sola retentione quæ ob necessa-
rias impensas fit excepta. Necessa-
riæ enim impensæ ipso iure dotem
minuunt §. fin. Instit. de Actio. l.
quod dicitur, de impensis in res do-
41 tales factis. Non tamen Iustinia-
nus sustulit cõpensationes quæ ob
res donatas & amotas & impensas
fiunt, & ideo heres mariti cõpensa-
tione vti potest ob res donatas, a-
motas & impensas. Morũ verò co-
herci-

hercitionē nō habet, hoc eſt, heres
nō poteſt cōpēſatione vti ob mores
mulieris grauiores & leuiores. No-
tādū autē eſt quod Ictus inquit he-
redi mariti prodeſſe cōpenſationes
quæ ad pecuniariā cauſſam reſpici-
unt. Propriè igitur quātitas ſiue pe-
cunia compenſari dicitur, quemad-
modū in cap. proximè ſequenti lati-
us explicabitur. Et ita propriè cō-
penſationis verbū accipitur in de-
finitione compenſationis, cū Ictus
compenſationē eſſe dicit crediti &
debiti inter ſe cōtributionē. Impro- 42
priè cōpenſatio ad delicta pertinet
& condonationē delictorum mutuā
ſignificat. Vt ſi mulier contēpſit le-
gē de moribus Maritus itē, paria de-
licta compenſantur, h. e. mutuo con-
donantur. Sic ſi mulier cōſtante ma-
trimonio quid amouit, & maritus ſi-
militer, compenſatio fit, h. e. mutua
condonatio, ita vt neuter rerū amo-
tarum agere poſſit. Et doluscū dolo
cōpenſatur hoc eſt, dolus condona-

tur & remittitur propter dolum ab alio admissum, & ideo à duobus dolo admisso, neuter de dolo agere potest. Sic deniq; compensatio fit negligentiæ cum negligentia, hoc est, socio remittitur & condonatur negligentia quam in societate admisit, ob negligentiam in societate itidem à socio commissam. In-
43 terdum quoq;, quod notandum est, compensationis verbum, pro imputatione sumitur, vt in l. Caius Seius, de pignor. actio. ibi Caius Seius ob pecuniam mutuam, fundum suum Lucio Titio pignori dedit. Postea pactum inter eos factum est, vt creditor pignus in compensationem pecuniæ suæ, certo tempore possideret, hoc est, inter Caiũ Seiũ debitorem & Lucium Titium creditorem conuenit, vt Lucius Titius ad certum tempus pignus possideret, & fructus ex pignore perceptos in sortem computaret. Hoc significatur his verbis: Pignus in compen-

compensationem pecuniæ possideret,& fructuum imputatio in sortẽ semper fit, etiamsi à contrahentibus hoc expressum non fuerit. l. 1. & l. 2. de pignor. actio. l. 1. C. de distr. pignor. Nonnunquam com- 44
pensatio significat cuiuscunque emolumenti perceptionem vt in l. 1. §. pacto placuit,de pignor. ibi fructus dicuntur compensari cum vsuris, hoc est,percipi in locum vsurarum. Deniq; compensatio signifi- 45
cat deductionem, cum in Institutis dicitur compensationem fieri lucri & damni, in titulo de societate. Hoc enim dicitur ex lucro damnum deduci debere, quo facto lucrum erit quod supereſt. Hoc amplius de- 46
finitioni compensationis,eiusq;e.xplicationi videtur obstare,quod in l. 2. C. eodem. dicitur solutũ ex caussa iudicati repeti non posse, nec etiam compensari,eum autem qui iudicati conuenitur, compensatione vti posse. Loquitur Imperator

Antoninus generaliter de soluto ex caussa iudicati. Siue igitur ex caussa benè iudicati solutum quid fuerit, siue ex caussua perperam & malè iudicati, id quod solutum est non repetitur, nec etiam compensatur. Solutum autem ex caussa malè iudicati, natura debetur ab
47 eo, cui solutum est. Indebitum enim fuit saltem natura. Et indebita soluta ex parte accipientis fiunt natura debita. l. penult. C. de condict. indeb. Ibi talis proponitur facti species. Debeo tibi Stichum aut Pamphilum sub alternatione. Hic mea est electio soluendi quē velim.
48 In alternatiuis enim electio est rei, siue promissoris l. 10. §. fin. de iure dotium l. 2. §. Scæuola, de eo quod certo loco. Ego per errorem solui vtrumq; putans me vtrumq; debere cōiunctim. Quæstionis est an sicuti habui soluendi electionē si non errassem, ita etiam habeam electionē condicendi quē velim. Et quidē Vlpianus

pianus negauit me electionē habere. Tu ergo qui vtrūq; accepisti potes vnum eligere quem voles, eumq; mihi præstare. Et Vlpiani sententiam, Marcellus & Celsus probarunt, atq; ita Imperator noster hic refert, & traditum est ab Vlpiano ipso in l. si non sortem §. penult. de condict. indeb. Ratio verò Vlpiani hæc fuit, quod tu, qui ante solutionem creditor fuisti, vtroq; Sticho & Pamphilo soluto, factus es debitor, quoniam alterutrum reddere teneris. In alternatiuis autem vt dictum est, debitoris est electio. Tibi ergo electio datur, tibi datur arbitrium retinendi quem velles. d. l. si non sortem §. penult. de condict. indeb. Papinianus contra sensit, me, qui vtrumq; per errorem solui, electionē habere condicendi quem velim. Cōdictio enim siue repetitio resoluit solutionem atq; restituit mihi electionem quam ante solutionē habui, & Papiniani sententiā Saluius Iulia-

Iulianus probauit. d.l.penult. C.de condict. indebiti, & Iuliani sententia extat in l. cum lis, in princ. de condict. indebiti. Ibi Iulianus refert, eum qui Pamphilum aut Stichum debet, si simul vtrunq; soluerit, nihil repetere posse, si alter ex his in rerum natura esse desinit. Vtroq; ergo viuente, qui soluit, alterutrum repetere potest. Papiniani quoq; sententia Imperatori Iustiniano placuit, reiecta sententia Vlpiani, Marcelli & Celsi: Intelligitur
49 itaq; ex hac lege, Indebitum solutũ ex parte accipientis fieri debitum, saltem natura. Et quia solutum ex caussa malè iudicati indebitum fuit natura, quippe malè iudicatũ naturalem obligationem nõ parit sicuti nec tollit. l. Iulianus, de condict. indebiti, quemadmodum supra quoq; dictum est, consequenter sequitur, solutum ex caussa malè iudicati ex parte eius cui solutum est, fieri natura debitum. At solutum

tum ex cauſſa malè iudicati non repetitur, nec etiam compenſatur. d. l. 2. C. de compenſatio. Naturalia itaq; debita non compenſantur. Hic ita reſpondendum eſt. Indebitum ſolutum ex parte accipientis fit natura debitum, hoc verum eſt, ſi ſolutum prorſus indebitum fuit. Solutio prorſus indebiti, naturalem obligationem parit ex parte accientis, ex qua eſt condictio quæ naturalis dicitur, l. indebiti, de condict. indeb. & condictio ex bono & æquo l. hæc condictio, de condict. indebiti. At ſolutum ex cauſſa malè iudicati, natura quidem indebitum eſt. Iure tamen ciuili debitum fuit ex cauſſa iudicati. Et ſolutio eius quod aliquo ſaltem iure debetur, naturalem obligationē ex parte accipientis non parit. Ego itaq; quod ſolui ex cauſſa malè iudicati, repetere non poſſum, quia Iure ciuili debitum ſolui. Non poſſum etiam ſolutum ex cauſſa malè iudicati

cati compensare, quia debitum accepisti, & ob id fieri nō potest, vt natura mihi debeas. Sed rursus obijcitur definitioni compensationis tale argumentum. Quæ peti non possunt, non compensantur. d. l. 2. C. de compensat. Sed naturalia debita, nō petūtur. Ergo non cōpensantur. Respondendum est hoc modo. In d. l. 2. C. de compens. non agitur de petitione sed repetitione eius quod solutū fuit ex caussa iudicati. Et aliud est petitio, lōgè aliud repetitio. Quod solutū non repetitur, non cōpēsatur quoq;. At quod propter defectū actionis ciuilis peti nō potest, quale est naturale debitū cōpensari potest. Sed rursꝰ obijcitur quod pupillus sine tutoris authoritate naturaliter obligatur l. 1. de nouatio. l. si eius pupilli, ad Trebellia. l. si pupillus ad l. Falcidiā. At quod pupillus debet, cōpensari non potest, cōpensatio enim pro solutione est. l. 3. h. t. l. si stipulatus esses §. 1. de fideiuss.

Et pu-

Et pupillus soluere sine tutore non
potest. §. nunc ad monēdi Inst. quib.
alienare licet vel nō. Inde igitur se-
quitur, naturalia debita non cōpen-
sari. Respōdendū est hoc modo. Aut
pupillus locupletior factus est &
naturaliter obligatur ll. supra ad-
ductis. Aut non est factus locupleti-
or, & nō obligatur naturaliter, l. na-
turaliter §. fin. cum l. sequenti, de
cōdictio. indebiti. l. pupillus de au-
thor. tut. Et pupillꝰ locupletior fa- 52
ctus rectè soluit, quia & in eū datur
actio. l. pupillꝰ, de auth. tut. Hoc et-
iā quod pupillus locupletior factus
debet, rectè cōpensatur, aliās secus
est. Ita est textus in l. 3. §. pupillus de 53
negotijs gestis. Ibi Ictus inquit, pu-
pillus si negotia gesserit post rescri-
ptū Diui Pij, etiā conueniri potest
in id, quod factus est locupletior,
agendo autem compensationem e- 54
ius quod gessit, patitur. Obijcitur
rursus l. creditores, de verb. signific.
Ibi ICtus dicit creditores non
esse

esse quibus natura debetur, vnde consequitur, debitores etiam non esse, qui natura debent, siquidem creditores & debitores sunt relatiua & correlatiua, vt supra monui. In definitione itaq; compensationis per debitum & creditum, naturale debitum & creditum non intelligitur. Respondeo, debitores non sunt qui natura debent, nec creditores quibus natura debetur, quod ad facultatem & potestatem exigẽdi siue petendi attinet. Naturalia enim debita propter defectum actionis ciuilis peti non possunt. Aliâs autem debitores & creditores sunt etiam qui natura debent,
55 quibusuè natura debetur. Nec his quicquam obstat l. pupillus, de autor. tutor. vbi in pupillum naturaliter obligatum datur actio. Nam hoc est ex singulari rescripto Diui Pij, vt traditur in d. l. pupillus, & d. l. 3. §. pupillus, de negotijs gestis.
56 Rursus naturalia debita non compensa-

pensari, probatur ad hunc modum. Compensatio & solutio comparantur. Compensatio enim pro solutione est. Sed naturalia debita non rectè soluuntur l. qui exceptionem l. interdum, de condictio. indebiti. Inde igitur sequitur, naturalia debita etiam non compensari. Respondeo, Lex qui exceptionem de condictio. indeb. loquitur de naturalibus debitis quæ per exceptionem perimuntur. Vt si mulier interceſſit & soluit, solutum potest repetere propterea quod per exceptionem Velleianam, quam mulier habet, naturalis & ciuilis obligatio, qua mulier tenebatur, perimitur, vt supra latius est expositum. Et in d.l. interdum, de condict. indebiti. agitur de pupillo qui non fuit locupletior factus. Hic non obligatur naturaliter & propterea etiam non rectè soluit, sed si soluerit, solutum potest repetere. Denique obijcitur, quod non compen-

 santur

santur quæ retineri non possunt. Compensatio enim retentio est. l. si stipulatus esses §. 1. de fideiussor. Ibi dicitur nostri interesse potius retinere pecuniam, quàm solutam repetere. Sed naturalia debita etiam soluta non retinentur l. cum is. §. 1. de condict. indebiti. Igitur naturalia debita etiam non compensantur. Respondeo, hic quoq; minor propositio loquitur de naturalibus debitis, quæ per aliquã exceptionẽ perpetuam peti non possunt. Nam in d. l. cum is, §. 1. de condictio. indebiti agitur de fideiussore qui pactus est, ne pecunia à se peteretur. Hic sua exceptione tutus est, inquit ICtus, hoc est, hic habet exceptionem perpetuam pacti conuenti, quæ naturalem obligationem cum ciuili qua fideiussor tenebatur, perimit: Ideoque si fideiussor per imprudentiam soluerit cõdicere poterit. Et de exceptione pacti conuenti de non petẽdo, supra copiosius egimus. Nunc ad ca-

ad caput secundum quod sub hoc titulo proponitur accedemus.

CAPVT SECVNDVM.

De rebus quæ compensari possunt.

1. *Sola pecunia potest compensari.*
2. *Pecuniæ strictissima significatio quænam sit.*
3. *Pecuniæ latior significatio explicatur.*
4. *Pecuniæ significatio in l. vnica. C. de prohibit. pecun. sequestratrione.*
5. *Pecuniæ verbum latissimam interdum significationem habet.*
6. *Pecuniæ verbum quomodo in hac materia acipiatur.*
7. *Quantitatis verbo omnes res, constantes pondere, numero & mensura continentur.*
8. *Res pondere, numero, & mensura constantes, cur quantitates dicantur.*
9. *Quare sola quantitas & sola pecunia compensetur.*
10. *Aliud pro alio inuito creditori solui non potest.*

11. *In cõpensatione non inspicitur causa ex qua quantitas debetur.*
12. *Compensatio ex pari specie, ex causa pari vel dispari admittitur ex veterum sententia.*
13. *Nihil impedit compensationẽ quantitatis imparitas.*
14. *Corporum cum quantitate non est compensatio.*
15. *Referuntur Duareni argumenta, quibus ille probat, corporum etiam fieri posse compensationem & ibi argumentum primum.*
16. *Secundum Duareni argumentum desumptum ex §. in bonæ fidei Instit. de Actionibus.*
17. *Tertium Duareni argumentum.*
18. *Quartum Duareni argumentum.*
19. *Quintum Duareni argumentum.*
20. *Sextum Duareni argumentum.*
21. *Dissoluuntur & refutantur omnia Duareni argumenta.*
22. *Explicatur l. si non sortem, §. si centum, De condict. indebiti. quæ pro Duareni sententia facere videtur.* 23. *Dis-*

23. *Dissoluitur aliud argumentum pro Duareni sententia prolatum ex l. fin. C. de compensatio.*

24. *Aliud argumentum pro Duareni sententia allatum refutatur.*

25. *Dissoluitur aliud argumentum, quo probari videtur, compensationem non fieri ex specie pari.*

26. *Refertur & reijcitur argumentum aliquod, quo probatur, quantitatis dissimilitudinem vitiare compensationem.*

27. *Inuito creditori pars non rectè soluitur.*

28. *Compensatio fit per viam retentionis, solutio per viam dationis.*

29. *Compensatio à lege fit, solutio ab homine.*

EXposita definitione compensationis, proximum est, vt videamus quæ res compensari possunt. Et quidem leges sub hoc titulo nostro propositæ de quantitate loquuntur & de

I

& de pecunia. Sic in Codice ſub titulo de compenſationibus, Imperatores pecuniæ & quantitatis mẽtionem faciunt. Sola igitur pecunia & ſola quantitas compẽſari poteſt.

2 Pecunia interdũ ſtrictiſſimè ſumitur pro pecunia numerata tantũ, vt in titulo ad Sctum Macedonianũ in π. & C. Et cum dicitur in Scto Macedoniano, placere ne cui qui filiofamilias mutuã pecuniã dediſſet etiã poſt mortem parentis eius, cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitioq; daretur, vt ſcirent, qui peſſimo exemplo fœnerarent, nullum poſſe filijfamilias bonum nomen expectata patris morte fieri. Verbum pecuniæ ad numeratam pecuniam refertur. l. item ſi filiusfamilias §. mutui dationem, ad Sctum Velleianum.

3 Interdum pecunia ſumitur latius, pro rebus conſtantibus pondere, numero, & menſura, vt in illa vulgari clauſula quæ teſtamentis olim adſcribi ſolebat. Quas pecunias legaui,

gaui, quibus dies appositus non est, eas annua, bima, trima die heres meus dato. l. talis scriptura, de legat. 1. Sic pecunia sumitur pro rebus, pondere, numero & mensura constantibus in edicto prætoris de constituta pecunia, authore Iustiniano in l. 2. C. de constitu. pecu. Ita quoq; sumitur pecunia in titulo C. de prohib. pec. sequestratione. Accursius quidē pecuniam ibi latè accipit, sed tantū pecuniā ibi accipere oportet pro rebus, constantibus pondere, numero & mensura. Harū enim rerū sequestratio prohibetur: Cæterarū rerū mobiliū, & de quibus est fit sequestratio, cuius rei ratio hæc est, quod res quæ certū habent corpus, facilè interuerti & corrumpi possunt, & ideo pēdente lite collocantur in tuto apud sequestrum exigente aduersario. At qui pecuniam debet, hoc est, res pondere, numero, & mensura constantes, certum corpus non debet. Ideoque 4

res, pondere, numero & mensura constantes non sequestrantur. Non-
5 nunquam pecunia latissimè sumitur, ita vt non solùm pecuniam numeratam comprehendat, aut res, pondere, numero, & mensura constantes, sed omnem omninò pecuniã, hoc est, omnes res tam soli quã mobiles, tam iura, quàm corpora l. pecuniæ nomen l. pecuniæ verbum, l. pecuniæ appellatione, de verborum signific. Et ita latissimè sumitur pecunia in illa lege 12. tabularũ, paterfamilias vti super pecunia tutelaue suæ rei legassit, ita ius esto. Vlpian. in fragment. tit. 11. de tutelis. Cornificius in 1. ad Herenni. §. 1. Institu. ad l. Falcidiam. Nouell. 22. de his qui nuptias iterant. Ad eundem modum latissimè sumitur pecunia in l. Falcidia, Quicunque ciuis Romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuiq; ciui Romano pecuniam iure publico dare, legare volet, ius pote-

potestasque esto. l. 1. ad l. Falcidiam.
Hic cum dicimus, solam pecuniam 6
compensari, pecuniam in media significatione accipimus, pro rebus, pondere, numero, & mensura constantibus. Hæ res in iure dicuntur quantitates. Zasius quidem alibi tradidit, quantitatis verbo solam pecuniam numeratam à Ictis significari. Et quamuis verũ sit Ictos 7
quantitatem cum nominant, sæpius intelligere pecuniam numeratam tantùm, tamen quantitatis appellatione non solùm pecunia numerata continetur, sed omnes res quoque quæ constant pondere & mensura, vt alibi expositum est. Huiusmodi sunt vinum, oleum, frumentũ, hordeum, triticum, auena, argentum, aurum, pecunia numerata, & res similes quas ponderare, mensurare & numerare solemus. Hæ res dicuntur pondere, numero, & mensura constare, quia in pari pondere, pari numero & mensura semper æ-

quiualent & tantundem præstant. Vnus enim modius frumenti, hordei, tritici, auenæ, tantum valet, quantum alius modius eiusdem frumenti, hordei, tritici, auenæ. Vnus florenus, tantum valet, quantum alius. Vnus thalerus item tantundē quantum alius thalerus. Hæ res, mutuam functionem recipiunt, vna alterius vice fungitur, tantum vtilitatis ex vna re percipi potest, quan-
8 tum percipitur ex alia. Quantitates verò appellantur, non quod vinum, oleum, triticum, hordeum, frumentum, auena, aurum, argentum sint quantitates vt Dialectici loquuntur, sed quod hisce rebus debitis quantitatem spectemus, veluti, pondus, numerum & mensuram, non certum aliquod corpus. Vt qui vinum, oleum, frumentum debet, vel pecuniam numeratam, certa corpora non debet. Nec enim hoc vel illud frumentum debet, vel vinum aut oleum hoc vel illud, vel etiam

iam pecuniam hanc vel illam. Sed ex vino, oleo, frumento, & pecunia numerata, vbicunque vinum, oleum, frumentum vel pecunia numerata haberi potest, eligere potest vinum, oleum, frumentum aut pecuniam quam præstet. Idcirco 9
verò sola pecunia, aut sola quantitas compensatur, quia compensatio est solutio, & qui compensat, soluere dicitur, vt supr. dictum est. Solutio autem omnis ita facienda est, vt creditor suum consequatur, vt creditor habeat, quod sibi debetur. Creditor non debet plus consequi, quàm sibi debeatur, neq; etiam minus. Plus non debet consequi, quia damno afficeretur debitor, & creditor locupletaretur cum alterius iactura, quod esse non debet. l. nã hoc natura, de condict. indeb. l. iure naturæ, de reg. Iuris. Minus etiam quã sibi debetur creditor nõ debet consequi, quia ipse lædertur. In sola autem quantitate, & in solis rebus, ponde-

pondere, numero & mensura constantibus euenit, vt quis, quod sibi debetur, consequatur, ita vt neque plus neq; minus quàm debetur habeat. Quare sequitur solam quantitatem duntaxat compensari, compensari tantum res, pondere, numero, & mensura constantes quia huiusmodi res, vt dictum est, in pari pondere, pari numero, & mensura
10 pari æquiualent. Aliæ res ideo non compensantur, quia aliud pro alio inuito creditori solui non potest. l. 2. de rebus creditis. Si igitur tibi vinum debeam, oleum aut frumentum vel etiam pecuniam numeratã, & tu mihi viciſſim debeas, vinum, oleum, frumentum, vel etiam pecuniam numeratam, vinum cum vino, oleum cum oleo, frumentum cum frumento & pecunia cum pecunia compensabitur, eo non inspecto,
11 vtrum ex eadem cauſſa debeas ex qua tibi debeo, an verò non. Nam ſi tibi debeam ex mutuo decem modios

dios frumenti, hordei, tritici, auenæ, aut decem thaleros. Et tu mihi viciſſim debeas decem modios frumenti, hordei, tritici, auenæ aut decem thaleros, ex venditione, aut quacunque alia ex cauſſa, frumentum cum frumento, hordeum cum hordeo, triticum cum tritico, auena cum auena, thaleri cum thaleris compenſabuntur. Et hoc eſt quod veteres dixerunt compenſationem 12
ex pari ſpecie, ex cauſſa pari vel diſpari admitti. Paulus in 2. ſententia. titu. 5. Ex pari ſpecie fit compenſatio, quia oleum cum oleo, frumentum cum frumento, vinum cũ vino, thaleri cum thaleris compenſantur. Ex cauſſa pari, cum mihi ex mutuo debes, & ego itidem tibi. Ex cauſſa diſpari, cum mihi ex mutuo debes & ego tibi ex vendito. Nihil
quoque intereſt, quantitates, quæ 13
hinc inde debentur, pares ſint an impares. Nam ſi tibi debeam centum, tu mihi quinquaginta, concurren-

currentes apud vtrumq; quantitates compensantur. Sic enim Vlpianus respondit. Cum alter alteri pecuniam sine vsuris, alter vsurariam debet, constitutum est à Diuo Seuero, concurrentis apud vtrumq; quantitatis, vsuras non esse præstādas. l. cum alter alteri, hoc titulo nost. Et si inuicem sit vsuraria pecunia, diuersæ tamē vsuræ compensatio nihilominus locum habet eius quod inuicem debetur, l. idem iuris, h.t.n. Sic Imperator Alexander rescripsit, pecunia inuicem debita, cōpensationem fieri quoad concur-
14 rentes quantitates. l. 4. C. eod. Ex his necessariò sequitur, corpora cum corporibus aut cum quantitate non compensari, quod nominatim etiam à Paulo traditum est in l. si conuenerit vt nomen, de pign. actio. Si conuenerit inquit Ictus, vt nomen debitoris mei tibi fit pignori, tuenda est à prætore hæc conuētio, vt & te in exigenda pecunia & debi-

debitorem aduersus me, si cum eo experiar tueatur. Ergo si id nomen pecuniarium fuerit, exactam pecuniã recompensabis. Si verò corporis alicuius, id quod acceperis erit tibi pignoris loco. Sic ab Imperatore est rescriptũ, si ex pecunia, quã deposueras is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones cõparauit, ipsiq; traditæ sunt, tibi vel omnes tradi, vel quasdã ex his cõpensationis caussa ab inuito eo in te trãsferri iniurioſum est. l. si ex ea pecunia, C. de rei vind. Et inquit Ictus, diminutionẽ corporis propter pecuniã non fieri, idq; absurdũ esse, in l. quod dicitur, de impensis in rebus dotalibus factis. Verùm hanc sententiã Franciscus Duarenꝰ oppugnat. in l. 7. §. ob donationes, soluto matrim. quemad. dos petatur. Primũ inquit Duarenus, maritus vxori reddere debet fructus post diuortium perceptos, verùm si quid viciſſim ei ab vxore debeatur ob res puta dona-

donatas aut amotas fiet compensatio. d.l.7.§.ob donationes,solu.matri. &c. Hic fructus compensantur cum rebus donatis & amotis. At fructus & res donatæ ac amotæ non sunt quantitates. Solæ igitur quantitates inter se non compensantur.

16 Deinde adducit Duarenus §. in bonæ fidei,Institu. de actio. Ibi Iustinianus inquit, si quid actorem inuicem præstare oporteat, eo compensato, eum cum quo agitur, in reliquum condemnari oportere. Hæc verba sunt generalia, quæ ita, inquit Duarenus, accipi non possunt, vt compensatio nunquam locum habeat, nisi quantitas vltro citroque petita fuerit. Species igi-

17 tur etiam compensatur. Tertiò ne quis dicta Iustiniani verba,de quãtitate tantùm, non etiam de specie accipienda putet,adfert Duarenus in medium l.si is qui rem, de furtis. Ibi dicitur commodatarium, qui impensas necessarias fecit in rem com-

commodatam, eas per retentionem seruare posse. Nec inquit Duarenus eo moueri debemus quod in d. l. si is qui rem, retentionis non etiã compensationis fiat mentio, quoniam Icti promiscuè his verbis vtuntur. Quartò ait Duarenus se 18
moueri Iustiniani constitutione hoc est, l. vltima. C. de compensat. Hæc lex admittit compensationem in omnibus actionibus, tam in rem quàm in personam. Actionibus autem in rem species & corpora vindicamus non pecuniam, nisi vt species magis quàm vt quantitas petatur. Et sic in explicatione definitionis compensationis supra diximus, debitum significare etiã quod nostrum est, sed ab alio possidetur. Inde igitur relinquitur non solum quantitates compensari, sed etiam species & corpora. Quintò ita ar- 19
gumentatur Duarenus. Iustinianus Imperator in d. l. vlt. C. de compens. excipit eum qui possessionem alie-

nam per vim occupauit. Hic compensatione vti non potest. Frustra autem Iustinianus eum qui possessionem per vim occupauit excipere-ret, si possessionis hoc est, prædij cõpensatio non admitteretur. Corpora igitur non minus quàm quanti-
20 tates cõpensantur. Sextò hanc sententiam iuuare affirmat Duarenus quod Scæuola scribit. Si debeas decem aut hominẽ, vtrum aduersario volet, ita debiti compensationẽ admitti, si aduersarius palam dixisset, vtrum voluisset. l. si debeas, h. t. n. Ecce Scæuola hic permittit compẽsationem si aduersarius dixerit se hominem velle. Et cũ homo species sit siue corpus, sequitur corpora etiam compensari. Hæc & similia argumenta Franciscus Duarenus in medium adfert, ijsq; contra communẽ & receptam ab omnibus Dd. sententiam conatur defendere, non quantitates tantum compensari, sed etiam corpora. Sed breuiter

ad hunc

ad hunc modum respondendum est.
In ll. nostris sæpius cum de corpo- 21
ribus agitur, compensationi locus esse dicitur, sed hoc ita accipiendum est, vt corpora prius ad æstimationem redigantur. AEstimationis concurrentes quantitates compensantur. Et sic ex Iustiniani constitutione in actionibus realibus, compensatio locum habet non quod res, quæ vindicantur compensentur, sed res æstimantur, & æstimatione facta, veniant in compensationem non res ipsæ, sed quantitates. Sed huic solutio- 22
ni videtur aduersari, quod in l. si non sortem §. si centum, de condict. indeb. is qui centum debebat soluit fundum æstimatum, & obligatio nihilominus incorrupta manet, & qui soluit, fundū potest condicere. Inde ita infertur. Solutio non rectè fit corporibꝰ æstimatis. Ergo non fiet etiam cōpensatio corporibus æstimatis quia cōpēsatio pro solu-

tione est. Ad hanc obiectionem ita respondere oportet. In d. l. si non sortem §. si centum, de condict. indeb. ideo fundus æstimatus non rectè soluitur, quod is qui centum debebat, soluit fundum ducentis æstimatum, ex falsa debiti quantitate, vt Ictus inquit, quasi ducenta deberet. Hic incorrupta manet obligatio, ne debitor inuitus in communionem pertrahatur. d. l. si non sortem §. si centum, de condictio. indeb. quæ plerunque multa incommoda adfert & discordias parit. l. 3. famil. hercis. At cum quis sciens se centum debere, in fundo æstimato ducentis, soluit centum, eaq; creditor volens recipit, rectè solutio fit, & liberatio contingit.

23 Sed obijcitur rursus. Corpora deposita non compensantur l. vlt. C. de compens. & quidem sola corpora deponuntur, non quantitates l. Lucius Titius, depositi. Ibi Ictus inquit, Nummis datis, depositum contra-

contrahi, si id actum fuerit, vt corpora nummorum eadem redderentur. Nam si vt tantundem solueretur, conuenit, egreditur ea res notissimos depositi terminos. Inde sequitur corpora ex alijs contractibus debita compensari posse, aliàs frustra de corporibus depositis specialiter & nominatim traditum esset, ea non compensari. Respondendum est hoc modo. Quod dicitur actioni depositi, compensationem non obijci, siue quod idem est, corpora deposita non compensari, hoc ita intelligitur, vt conpensatio non procedat, etiam tunc, cum corpora deposita æstimari facilè possunt. Hoc quoq; casu compensatio cessat, & ei qui deposuit & rem depositam repoſcit, compensatio à depositario, quod deponens vicissim ipsi debeat, obijci non potest. Secus est in corporibus debitis ex alia caussa. Nam corporibus æstimatis compensatio procedit. Rursus in-

ſtatur hoc modo. Si ſolæ quantita-
24 tes ſiue res, pondere, numero & menſura conſtantes, compenſantur, compenſatio in ſolo mutuo locum habebit, quia mutuum conſiſtit in ſola quantitate, ſiue in ſolis rebus conſtantibus pondere, numero & menſura l. 2. de reb. credit. Sed hoc falſum eſt. Nec enim in ſolo mutuo compenſatio admittitur ſed ex quibuſcunq; contractibus quantitas debeatur, rectè fit compenſatio vt in definitione compenſationis ſup. expoſitum eſt. Inde igitur relinquitur ſolas quantitates non compenſari. Reſpondendum eſt hoc modo. Maior propoſitio vera non eſt Quãuis enim ſolæ quantitates compenſantur, mutuum etiam in ſola quantitate conſiſtit, tamen inde non rectè infertur compenſationem in ſolo mutuo locum habere. Nec enim tantum ex mutuo, quantitates, ſiue res, pondere, numero & menſura conſtantes, debentur, ſed

etiam

etiam ex alijs contractibus. Hoc amplius quod diximus compensationem fieri ex specie pari ita impugnatur. Compensatio pro solutione est. At pecunia rectè soluitur pro auro & argento l. 1. §. fin. l. Titiæ amicæ meæ, in princ. de auro & argento legat. Pecunia autem constat numero, aurum & argentum pondere. Ergo pecunia rectè compensatur cum auro & argento, sicque compensatio fit non tantum ex specie pari, sed etiam dispari. Respondendum est hoc modo. In l. 1. §. fin. & l. Titæ amicæ meæ in pr. de auro & argento legato, aurum & argentum fuit legatum. Et auro ac argento legato non tam pondus videtur legari, quàm pecunia quæ respondeat auro & argento legato. Et iccirco pro auro & argẽto legato, rectè pecunia soluitur numerata & sic rectè aurũ & argentũ legatũ cum pecunia compensatur, cum pecunia vt dictum est legata videatur.

deatur. Aliàs cum aurum & argentum pro pondere ſumitur non pro pecunia, pecunia cum auro & argento non compenſatur, quia compenſatio fit ex ſpecie tantum pari,
26 vt ſupr. dictum eſt. Denique ei quod diximus compenſationem fieri cum quis centum debet, & ei viciſſim debentur quinquaginta, ſiue pecunia vtrunq; vſuraria fuerit ſiue non, obijcitur tale argumẽtum. Alteri per alterum iniqua conditio inferri non debet. Sed ſi compenſatio admittitur cum debeo tibi centum ſub vſuris, & tu mihi quinquaginta ſine vſuris, tibi per me iniqua conditio infertur: Tibi enim vſuræ decedunt, mihi econtra vſuræ non decedunt, cum pecunia quæ mihi à te debetur, non ſit vſuraria. Videbatur igitur dicendum, compenſationem hoc caſu non poſſe fieri. Hic minor propoſitio neganda eſt. Nec enim tibi iniqua conditio infertur, cum pecunia quam

quam tibi ſub vſuris debeo, compenſatur cum pecunia quam mihi ſine vſuris debes. Tu enim vſuras totius ſortis percipis, ad id vſque tempus, quo mihi viciſſim debere cœpiſti. Ex eo tempore non debui tibi niſi quinquaginta, reliqua quinquaginta ſunt compenſata, & pecunia compenſata pro ſoluta eſt, & ob id ſicuti ſolutæ ita compenſatæ pecuniæ vſuræ amplius non debentur. l. eos C. de vſuris. At viciſ- 27
ſim obijcitur quod inuito creditori, partem ſoluere non licet. l. tutor, §. 1. de vſuris. At ſi cum debeo tibi centum & tu mihi viciſſim incipis debere quinquaginta, compenſatio fit concurrentis quantitatis, tunc tibi inuito partem ſoluo. Hoc igitur admittendum non eſt. Ad hanc obiectionem Sebaſtianus Medices in tractatu de compenſat. quæſtio. 41. ita reſpondet. Solutio fieri non poteſt pro parte. Com- 28
penſatio rectè fit, quia compenſa-

tio fit per viam retentionis, solu-
29 tio per viam dationis. Nos amplius dicemus solutionem fieri ab homine. Compensationem à lege. Ideoque debitor inuito creditori partem non rectè soluit. At lex hoc facere potest vt creditor inuitus partem in solutũ accipere cogatur, & compensatio fit à lege, vt in sequenti capite dicemus.

CAPVT TERTIVM.

Quomodo fiat compensatio.

1. *Compensatio fit ipso iure.*
2. *Verba hæc, ipso iure, non vno modo in iure accipiuntur.*
3. *Quomodo compensatio hîc dicatur ipso iure fieri.*
4. *Olim in iudicijs bonæ fidei tantum compensatio ipso iure fiebat.*
5. *Explicatur §. in bonæ fidei, Instit. De actionib.*

6. Cur

6. *Cur D. Marcus rescripserit, compensationem, in strictis iudicijs, doli mali exceptione opposita, admittendam esse.*
7. *Exceptio doli mali facit bonæ fidei iudicium.*
8. *Post D. Marcum reliqui Icti compensationem etiam in iudicijs strictis ipso iure receperunt.*
9. *Explicatio l. 4. C. De compensationibus, ab Accursio tradita.*
10. *Explicatur l. cum alter alteri ff. De compensationib.*
11. *Alexander Imperator vnde Seuerus dictus sit.*
12. *Explicatur l. fin. C. De compensationib.*
13. *Explicantur quædam ll. quibus probari videtur, ipso iure non fieri compensationem.*
14. *Possessio in iure pro prædio accipitur, idq; Ictis & Imperatoribus vsitatum est.*
15. *Exceptio est actionis exclusio.*
16. *Obligatio est mater actionum.*
17. *Non entis non sunt qualitates.*

18. *Nulla*

18. *Nulla in iure est exceptio facti, quamuis pragmatici contrarium sentiant.*

19. *Opponere compensationem, non est obijcere exceptionem compensationis, sed allegare, compensationem ipso iure factam.*

20. *Explicatur l. 5. ff. De compensationib. ex qua itidem quidam affirmant, ipso iure compensationem non fieri & nu. 23.*

21. *Iure* Π. *& C. integrum fuit creditori, vtrum reum principalem, an vero fideiussores conuenire vellet.*

22. *Iure* Π. *& C. creditor potest cum reo principali & cum fideiussoribus simul agere.*

24. *Quilibet potest iuri sibi competenti renunciare.*

25. *Explicatur l. 2. ff. De compensationib.*

26. *Quotiescunq; ipso iure quid factum est, necesse est, vt idipsum allegetur & dicatur, si modò quis iuris beneficio vti velit.*

27. *Falcidia resecat legatum ipso iure.*

28. *Ex-*

28. *Explicatur l. Labeo. De compensat. ex qua itidem quidam colligunt, compensationem non fieri ipso iure.*

29. *Explicatur l. vtiles §. fin. De petit. hered. ex qua idem probari videtur, & nu. 30.*

31. *Petitio hereditatis olim non erat bonæ fidei actio, sed ab alijs pro bonæ fidei actione habebatur, ab alijs pro actione stricti iuris.*

32. *Iustinianus eam bonæ fidei actionem fecit.*

33. *Dissoluitur Tindari argumentum, ex l. 1. §. fin. Quæ sentent. sin. appellat. rescind. deductum, quo is probare conatur, compensationem non fieri ipso iure.*

34. *Explicatur l. 6. C. De compensationibus.*

35. *Appellatione interposita, iudex nullo modo ad executionem rei iudicatæ procedere potest.*

36. *Explicatur l. vnum ex familia §. sed si vno, De legat. 2. ex qua itidem nonnulli probare volunt, compen-*

satio-

sationem non fieri ipso iure.

37. *Hodie doli exceptio inest etiam iudicijs strictis, quod olim secus erat.*

1 PEræ pretium iam est videre, quomodo compensatio fiat. Et quidem compensatio ipso iure fit. Ita enim traditum est ab Vlpiano in l. si ambo, §. 1. h. t. n. ibi alter sociorum ex re communi aliquid percepit, alter tantam negligentiã adhibuit, quæ eadem quantitate æstimatur, & Vlpianus respondit, compensationem factam videri, & ipso iure inuicem liberationem. Idem quoque tradidit Paulus in l. posteaquã h. t. n. Ibi Paulus inquit, placuisse inter omnes id quod inuicem debetur, ipso iure compensari. Et ideo subijcit Paulus, si procurator absentis conueniatur, non debebit de rato cauere, quia nihil compensat, sed ab initio minus ab

eo

eō petitur. Hic idem Paulus, in l. verum eſt, hoc tit. noſtro, oſtendit, ipſo iure compenſationem fieri. Loquitur ibi Paulus de fideiuſſore, eumque ipſo iure eo minus affirmat ex omni contractu debere, quod ex compenſatione reus retinere poteſt. Alexander quoq; Imperator in l. 4. C. eod. reſcripſit: pecunia inuicem debita, ipſo iure compenſationem fieri. Et Imperator noſter Iuſtinianus in princip. l. finalis C. eod. affirmat, compenſationē fieri ipſo iure in omnibus actionibus, tàm in rem quàm in perſonam. Hæc autem verba, ipſo iure, non vno modo ſemper accipiuntur. Interdum opponuntur iuri prætorio, & tunc verba, ipſo iure, ius ciuile ſignificant. Ita hæc verba accipiuntur, in l. 1. Quibus modis vſusfruct. amittitur, cum dicitur: Vſumfructum capitis diminutione amitti, & parui referre, iure ſit conſtitutus an tuitione prætoris. 2

Eodem

Eodem modo hæc verba accipiuntur in l. 9. vsumfructuar. quemad. caueat. Ibi Ictus inquit: vsufructuarium cauere debere, siue ipso iure vsumfructum habeat, siue per tuitionem prætoris. Sic cum dicitur, seruitutes iure prætorio constitutas, ad exemplum earum, quæ ipso iure constitutæ sunt, vtilibus actionibus peti l. 1. in fin. de superficie. hæc verba, ipso iure, ius ciuile
3 significant. Hîc cum dicimus compensationem ipso iure fieri, hoc dicimus, fieri compensationem legis ipsius vi & potestate, nullo hominis facto interueniente: Quod, vt rectiùs intelligatur, exemplo declarabo. Pone, debes mihi centum, ego postea tibi viciſſim incipio debere 50. Hic compensatio fit ipso iure, hoc est, legis ipsius vi & potestate: Lex enim facit, vt tu ex eo statim tempore, quo tibi cœpi debere quinquaginta, mihi non amplius debeas centum, sed quinquaginta tantùm:

tantum. Reliqua quinquaginta, quæ mihi debebas, ipso iure compensata fuerunt, cum quinquaginta quæ tibi debebam. Ideoq; si vsuras in centũ mihi promisisti, iam non amplius in centum vsuras debes, sed in quinquaginta duntaxat, d.l.4. C. de compensat. l. cum alter alteri, cum l. seq. h.t.n. l. eius quantitatis, C. de solut. & liberat. Et si ego petam à te postea centum, pœnam plus petentium incido. Paulus in 2. sent. tit. 5. Tu quoq; si soluas centum, posteaquam ipso iure compensatio facta est, 50. potes repetere quasi indebitè soluta, d.l. si ambo §. si quis igitur, h.t.n. Fiebat 4
autem olim compensatio ipso iure, non in omnibus pariter iudicijs, sed in iudicijs bonæ fidei tantum. In iudicijs strictis ipso iure non fiebat, quemadmodum ex §. in bonæ fidei, Institut. de actio. satis intelligitur. In illo §. Iustinianus docet in bonæ fid. iudicijs, iudicem conside-

rare debere, num actor Reo, à quo quid petit, viciſſim quid præſtare debeat. Nam, compenſatione facta eius quod inuicem debetur, in id tantum quod ſupereſt, in id quod reliquum eſt, Reum condemnabit. Loquitur Imper. de bonæfidei iudicijs, & in ijs compenſationem locum habere oſtendit. Aliud igitur in iudicijs ſtrictis obtinet, quæ bonæfidei iudicijs opponuntur, §. actionum autem, Inſtitut. de Actionibus. Et ne de eo dubitatio vlla eſſe poſſit, In ſpecie Imper. Iuſtinianus in d. §. in bonæfidei Inſtitu. de Actio. De iudicijs ſtrictis agit, & oſtendit, iudicem in ſtricti iuris iudicijs non aliter compenſationis rationem habere poſſe, quàm ſi reus conuentus, actori doli mali exceptionem oppoſuerit, dicendo, dolo malo actorem facere, quod centum petat, cum viciſſim ipſi Reo debeat ex ſtipu-

ſtipulatu quinquaginta. Hac exceptione doli mali à Reo conuento oppoſita, poteſt iudex, actore centum ex ſtipulatione à Reo petente, eius quod inuicem actorem Reo præſtare oportet, rationem habere, & Reum non in centum quæ ab actore petita ſunt condemnare, ſed tantum in quinquaginta, reliquis quinquaginta compenſatis. Sic enim Iuſtinianus inquit: In ſtricti iuris iudicijs ex reſcripto Diui Marci, oppoſita doli mali exceptione, compenſatio inducebatur. d.§. in bonæfidei verſi. ſed & in ſtricti iuris, Inſtitu. de action. In bonæ ergo fidei iudicijs, compenſatio, vt dictum eſt, ipſo iure fiebat. In iudicijs ſtrictis, compenſatio non admittebatur, ſed primum Diuus Marcus oppoſita doli mali exceptione, in iudicijs ſtrictis compenſationem admiſit, quod notandũ eſt. Alibi quidẽ à

Ictis traditur, compensationem, doli mali exceptione mediante, locum habere, sed nusquam D. Marco hoc tribuitur. l. qui non militabat, de hered. institu. l. Nesennius Apollinaris, Ad l. falcidiam, l. si opera, de doli mali except. Ideo verò D. Marcus Imperator, compensationem in strictis quoq; iudicijs doli mali exceptione oppositа admittendam esse rescripsit, quod exceptio doli mali semper bonæfidei iudicium facit: Ita textus est in l. Seia in princip. de mortis causa donat. Ibi Seia bonis suis, traditionibus factis, Titio cognato donationis causa cessit, & vsumfructum sibi recepit, conuenitq;, vt si Titius ante ipsam vita decessisset, proprietas ad eam rediret, & si postea, superstitibus liberis Titij, mortua esset, tunc ad eos bona pertinerent. Heredes Lucij Titij, Titio mortuo, res singulas Seiæ vindicarunt; Ictus Papinianus inquit, heredibus Lucij Titij

6

7

Titij doli exceptionem non inutiliter opponi posse. Dolo enim heredes Lucij Titij faciunt, quod Lucio Titio mortuo, res singulas Seiæ vindicant, cum inter Lucium Titium & Seiam donatricem conuenerit, vt si Lucius Titius ante Seiam mortuus esset, proprietas ad Seiam rediret: Doli itaq; exceptio, heredibus Titij opponi potest. Et postquam Papinianus hoc tradidit, mox subijcit, bonæ fidei autem iudicio constituto, quæritur. Papinianus igitur expressis verbis tradit, doli exceptionem oppositam, bonæ fidei iudicium constituere. Cuiacius lib. 3. obseruatio. cap. 17. Iudicio bonæ fidei per exceptionē doli mali constituto, compensatio procedit, quia in bonæ fidei iudicijs, compensatio semper locum habuit, & quidem vt dictum est, ipso iure. Post Diuum Marcum Ictí etiam in iudicijs strictis compensationem ipso iure receperunt. l. po- 8

steaquam hoc tit. nostro. Ibi Paulus Ictus inquit; placuisse inter omnes id quod inuicem debetur, ipso iure compensari. Vtitur Paulus verbis generalibus, & docet, id quod inuicē debetur ipso iure cōpensari. Deberi inuicem quid potest, non minꝰ in contractibus strictis, quàm in cōtractibus bonæfidei. Sequitur igitur, id quod inuicem debetur ipso iure cōpensari, siue ex contractibus strictis quid debeatur, siue ex bonæ fidei cōtractibus. Et hoc placuit inter omnes, postquam Diuus Marcus compensationem admisit etiam in iudicijs strictis, doli mali exceptione oppositā. Ac commune Ictorum placitū Alexander Seuerus sua constitutione comprobauit. Sic enim Alexander Imperator rescripsit: si constat pecuniam inuicem deberi, ipso iure pro soluto cōpensationē haberi oportet, ex eo tempore, ex quo ab vtraq; parte debetur, vtique quoad cōcurrentes quātitates eiꝰq;

solius

solius, quod amplius apud alterum
est, vsuræ debentur, si modo peti-
tio earum subsistit. l. 4. C. de com- 9
pensat. Accursius hoc Alexandri
rescriptum conatur ad vsuras dun-
taxat restringere. Dicit enim in
actionibus strictis ipso iure com-
pensationem fieri, quod ad vsuras
attinet, vt inhibeantur. Verùm
Imper. generaliter loquitur de pe-
cunia inuicem debita, eamq; com-
pensari dicit, quoad concurrentes
quantitates, & vsuras deberi eius
solius quantitatis, quæ amplius a-
pud alterum est. Idem quoq; ab eo-
dem Alexandro rescriptum est his
verbis: Etiamsi fideicommissum
tibi ex eius bonis deberi cõstat, cui
debuisse te minorem quantitatẽ di-
cis, æquitas compensationis vsura-
rum excludit computationem: Pe-
titio autem eius, quod amplius tibi
deberi probaueris, sola relinquitur.
l. 5. C. de cõpensat. Alexandrinæ cõ- 10
stitutionis meminit quoq; Vlpian.

in l. cum alter alteri, h.t. noſtro: Alter debuit alteri pecuniam ſine vſuris, alter vſurariam, à Diuo Seuero, inquit Vlpianus, conſtitutum eſt, concurrentis apud vtrumque quantitatis, vſuras non eſſe præſtandas. Ideo non præſtantur vſuræ concurrentis apud vtrumque quantitatis, quod quantitates, quæ apud vtrumq; concurrunt, ipſo iure ſunt compenſatæ. Et hæc procedunt, etiamſi inuicem ſit vſuraria pecunia, diuerſæ tamen vſuræ. Nam compenſatio nihilominus locum habet, eius quod inuicem debetur, vt idem Vlpianus docet in l. idem iuris, h.t. noſtro. Et cum Vlpianus Diuum Seuerum nominat,
11 Alexandrum Imperatorem intelligit, qui Seuerus dictus eſt, quod in milites ſeuerus eſſet. Poſt Alexandrum Seuerum, ſanctiſſimus quoq; Imperator Iuſtinianus Ictorum commune placitum approbauit. l. fin. C. de compenſat. Ibi Iuſtinianus

nus constituit, vt in omnibus actionibus, compensationes ipso iure admittantur. Notanda est vniuersalis, in omnibus, quæ perspicuè ostendit, nō minus in strictis iudicijs quàm in iudicijs bonæfidei compēsationem ipso iure fieri, etiam, antequam doli mali exceptio opponatur. Cæterùm obstare videntur l. si ex venditione, l. si propter fructus, & l. quoniam, C. de compensationibus. In l. si ex venditione, venditori debetur pretium ex venditione, & si venditor pretium petat, & ipse vicissim emptori ex alio contractu tantundem debeat, petenti pretium exceptio compensationis obijci potest. Nam ita ab Imperatore est rescriptum, si ex vēditione venditori pretium debetur, compensationis ratio opponitur. In l. si propter fructus, quæ proximè sequitur dictam legem ex venditione, vitricus tibi debuit propter fructus ex possessione tua perceptos;

12

13

ceptos: Ex possessione tua hoc est,
14 ex prædio siue ex fundo tuo. Possessionem enim Imperator pro prædio accipit, quod ICtis & Imperatoribus vsitatum est. Mater autem tua, vitrico legatum reliquit: Vitricus legatum à te petere cœpit. Tu negas, te vitrico quicquam debere. Re ad Imperatorem delata, Imperator rescripsit. Mutuæ debitæ quantitatis, compensationem non immeritò obijci. In l. quoniam tu liberum fundum emisti. Postea certum quid soluisti, velut ex obligatione, præcedente emptionem, hoc est, tu soluisti id, pro quo fundus obligatus fuit à venditore, antequam emeres fundum. Si postea venditor à te petat debitum, compensationem eius, inquit Imperator, quod indebitè soluisti, potes opponere. Soluisti indebitũ, quia venditor liberum fundũ tibi vendidit, & ob id non tu, sed venditor debuit soluere,

pro

pro quo fundus ante venditionẽ fuit obligatus. Cum autem tu id soluëris, indebitum soluisti, & propterea si venditor pretium à te petat, potes venditori exceptionem compensationis opponere; Atq; ita ex dictis tribus legibus constat, cum vtrinq; quid debetur, debitum peti, sed agenti obijci & opponi posse exceptionem compensationis. Iam ita argumentari quis potest. Si quid petitur, necesse est, vt debeatur: Actio enim est ius persequendi quod sibi debetur, §. 1. Inst. de actio. Rursus deberi id quod petitur, exceptio compensationis, quæ agenti obijcitur & opponitur, ostendit. Exceptio namq; actionis est exclu- 15
sio, l. 2. de except. Ex his igitur necessariò sequitur, ipso iure compẽsationem non fieri. Etenim, si ipso iure compensatio fieret, quoties vtrinque quid debetur, non rectè quod debitum fuit, postea peteretur, non rectè etiã exceptio cõpensatio.

sationis obijceretur & opponeretut. Ad hanc difficultatem tollendam, ita respondendum est: Compensatio ipso iure fit, vt supr. multis legibus ostensum & probatum fuit. Et si quis post factam ipso iure compensationem agat, & quod sibi debitum fuit petat, non rectè agit, non obstat quoq; agenti exceptio, quia nulla creditori fuit actio. Actio enim, quam creditor habuit, extincta est, quia, quod debitum creditori fuit, est extinctum, obligatio, qua debitor creditori tenebatur, est sublata. Actio autem personalis sine debito, sine obligatione non est, cum mater actionum sit obligatio vt Theophilus in Institu. loquitur. Cum itaq; debitor, post factam ipso iure compensationem, amplius creditori non debeat, creditori amplius non sit obligatus necesse est, vt creditori in debitorem quoque nulla competat actio, & proinde etiam illi, qui post factam

ctam compensationem conuenitur, cui molestia exhibetur, à quo, quòd ante compensationem debitum fuit, petitur, nulla competit exceptio, cum exceptio nihil aliud sit, quàm actionis exclusio, vt àlcto definitur. l. 2. de except. Et quod nullum est, excludi, aut aliqua exceptione remoueri non potest, cum non entis, 17
non sint aliquæ qualitates. Interpretes quidem nostri tradunt, exceptionem aliquam esse facti, eaque pragmatici vti solent, quoties quis 18
sine actione experitur. Sed nulla est in Iure exceptio quæ facti dicatur. Et cum quis petit, quod sibi à Reo non debetur, Reus non excipit, sed negat se actione teneri, & allegat caussam, quare non teneatur, hanc nimirum, vt de proposito loquamur, quod compensatio sit multò iam ante facta, quemadmodum in simili Imper. docet in l. 3. C. de transaction. Et hæc caussa omnino in iudicio alleganda est, sicuti etiam

exce-

exceptio, vbi est actio, est proponenda, alioquin proceditur, & agēs auditur. Et hoc Imperatores volunt in sup. dictis tribus legibus, cū dicunt, compensationem esse obij-
19 ciendam siue opponendam. Opponere, siue obijcere compensationē, non est opponere, siue obijcere exceptionem compensationis, sed dicere siue allegare ipso iure factam esse compensationem; Obiectio siue oppositio cōpensationis, non fit per modum exceptionis, quianulli competit exceptio, vbi qui agit actionē nullam habet, sed per modū allegationis causſæ. quare reus conuentus actione nulla teneatur. Inde autē non rectè infertur, quod quiuis facilè intelligit, ipso iure compensationem non fieri, aut factam non esse. Quinimo si reus conuentus non obijciat, non opponat cōpensationem, sed patiatur in se dari actionem, & secum agi non ideo minus dicemus, ipso iure compensationem

tionem esse factam. Potest reus
Iuris beneficium contemnere, &
compensatione, quæ ipso iure fa-
cta est, non vti, sed hoc iuris con-
stitutionem non mutat. At rursus 20
objcitur. l. 5. h. t. nostro. In hac l. di-
citur: si quid à fideiussore petatur,
eligere fideiussorem posse, vtrum,
quod ipsi, an quod reo debetur, cõ-
pensare malit, & si vtrumq; velit
compensare audiendũ eum esse. Si
fideiussor eligere potest, vtrum ve-
lit compensare, omnino dicendũ vi-
detur, ipso iure compensationẽ nõ
fieri. Et quodãmodo contraria hæc
videntur esse, ipso iure, siue legis vi
& potestate fieri, & eligere vtrũ quis
velit compensare. Quod ipso iure
fit, sine vllo hominis facto fit. E-
lectio in voluntatem alicuius con-
fertur, & sine voluntate hominis
non procedit. Ad hanc difficulta-
tam tollendam inprimis monere
oportet, Iure Pandectarum & 21
Codicis, integrum fuisse creditori,
cum

cum reo principaliuè, an verò cum fideiussoribus vellet experiri. Intelligitur hoc ex l. qui mutuam, in principio, Mandati: Ibi Papinianus inquit: Qui mutuam pecuniam dari mandauit, omisso reo promittendi, & pignoribus non distractis, eligi potest. Idem intelligitur ex tit. de fideiussoribus, in Institut. Nam ibi Imper. tradit, si plures sint fideiussores, creditorem ab vno totum consequi posse, & huius solius detrimentum esse, si is, pro quo fideiussor fideiussit, soluendo non sit. Idem quoq; intelligitur ex d. l. 5. h. tit. nostro de compensatio. in qua creditor à fideiussore petit, & fideiussor eligit, vtrum compensare velit, quod sibi, an quod reo, pro quo
22 fideiussit, debetur. Quinimo iure pandectarum & Codicis, creditor, non tantum accessiones potuit cõuenire, omisso reo principali, sed etiam potuit cum Reo principali & cum fideiussoribus simul agere

l. 3. §.

l. 3. §. vlt. de duobus reis l. grege §. etiamsi, de pignorib. Sed totum hoc Nouella constitutione quarta immutatum est. His cognitis ad d. l. 5. hoc titulo nostro, hoc modo respondebimus. Fideiussor quidem ibi eligit, vtrum compensare velit, quod sibi, an quod Reo, an quod vtrique debetur, sed inde non rectè dicitur, ipso iure compensationem non fieri. Nam compensatio ipso Iure fit, cum Reus principalis debet, & ipsi à creditore vicissim quid debetur. Fit etiam compensatio ipso Iure, cum ei, qui fideiussit, vicissim à creditore, cui fideiussit, aliquid debetur. Deniq; ipso Iure fit compensatio, cum creditor reo principali, & simul fideiussori vicissim quid debet. Facta autem ipso iure compensatione, penes fideiussorem stat eligere, vtrum pro compensato habere velit omnia, quæ ipso Iure iam compensata sunt, an verò pleraque ex ijs tantum. Si vult pro compen- 23

sato haberi id tantum, quod ipsi fideiussori à creditore debetur, integrum est fideiussori, à creditore conuento, id duntaxat quod creditor ipsi debet retinere, & reliquum creditori, quod ex fideiussione debet, soluere. Si non vult fideiussor conuentus pro compensato haberi, quod ipsi vicissim à creditore debetur, sed id tantum, quod reo principali rursus à creditore debetur, & hoc fideiussori integrum est facere, & eo retento, quod creditor reo principali vicissim debet, reliquum creditori fideiussor soluet. Quod si fideiussor à creditore conuentus pro compensato haberi vult, quod sibi, itemque reo principali, vicissim à creditore debetur, quodque totum ipso iure iam compensatum est, potest fideiussor hoc facere. Hæc est sententia dictæ legis quintæ, hoc titulo nostro. Et electio itemque voluntas fideiussoris, pertinet ad compensatio-

sationem iam factam, non etiam ad compensationem quæ fieri adhuc debeat. Et compensatione ipso iure iam facta, eligit fideiussor, à creditore conuentus, vtrum quod sibi, an quod reo, an quod vtriq; viciſſim à creditore debetur compensari velit, hoc est pro confessato haberi. Si compensatione, quæ ipso iure iã facta est, vti non vult, inuitus ea vti non cogitur; Cum quilibet 24
possit Iuri sibi competenti renunciare l. penult. C. de pactis l. si iudex, de minoribus. Et quemadmo- 25
dum responsum est, ad l. 5. h. t. nostro, eodem modo respondere oportet, ad l. 2. h. t. nostro, quæ Iuliani Icti est. Inquit Iulianus, vnumquemque, creditorem suum, eundemque debitorem petentem, submouere, si paratus est compensare. Nam compensatio fit ipso Iure, & facta compensatione, vnicuiq; liberũ est, compensatione vti, vel nõ vti. Si quis velit vti cõpẽsatione, aut vt

Ictus inquit, si quis paratus sit cõpensare, potest creditorem suum, eundemque debitorem petentem submouere, si quis nolit vti compensatione iam facta, & hoc ipsi integrum est. Submotio autem creditoris agentis non fit opposita exceptione compensationis, sed fit allegata caussa, ob quam petens audiri non debeat nec possit, quia scilicet compensatio facta sit. Et hæc caussa, vt sup. monui, semper à reo conuento alleganda est, alioquin petens auditur, & reus conuentus
26 condemnatur. Nam & aliàs quotiescunq; ipso Iure quid factum est, necesse est, vt idipsum allegetur & dicatur, si modo quis iuris beneficio vti velit. Sic testamentum ratione præteritionis ipso Iure est nullum, necesse tamen est, vt in testamento præteritus dicat, se præteritum esse, & petat testamentum ob id nullum declarari, aliàs testamentum sustinetur, l. filio præterito

rito,& ibi Dd. de iniusto rupto, irrito facto testam. Falcidia quoque 27
resecat legata ipso Iure. l. linea margaritarum, Ad l. Falcid. Necesse tamen est, vt heres hoc alleget, & petat, vt ex legatis sibi Falcidia relinquatur, quæ ipso Iure de legatis iam resecta fuit, l. patrem, quæ in fraudem credit. facta sunt &c. Sic emphyteuta, canonem non soluens, intra biennium vel triennium, ipso Iure emphyteusi cadit. Verùm necesse est, vt dominus prædij emphyteutici hoc alleget & dicat, emphyteutam, iure suo, ob non solutum canonem cecidisse, & petat sententia iudicis hoc ipsum declarari, quemadmodum in l. 2. C. de Iure emphyteut. explicari solet. Su- 28
periori quoque responsione vtendum erit, si quis ex l. quod Labeo hoc tit. nostro, argumentari vellet, ipso iure compensationem non fieri, quod Vlpianus dicit, non esse sine ratione quod Labeo ait, vt si cui

petitioni ſpecialiter deſtinata ſit cõpenſatio, in cæteris non obijciatur. Et compenſatio poteſt vni petitioni deſtinari. Igitur ipſo Iure nõ fit, cum diuerſa ſint, ipſo Iure fieri compenſationem, & noſtra deſtinatione fieri. Sed dicendum eſt, ipſo Iure fieri compenſationem, & factam nihilominus vni petitioni deſtinari poſſe. Pone enim, debeo tibi centum ex mutuo, & alia centũ ex venditione. Tu mihi rurſus incipis debere centum: Hîc ipſo Iure fit compenſatio, eaq; deſtinari poteſt vni petitioni, puta petitioni deſcẽdenti ex contractu mutui, & huic petitioni deſtinata compenſatio nõ poteſt poſtea obijci rurſus, ſi centũ
89 ex venditione petantur. Sed rurſus ei quod diximus ipſo iure fieri cõpenſationem, videtur obſtare. l. vtiles. §. fin. de petit. hered. Ibi de voluptuarijs impenſis agitur, & Ictus docet, voluptuarias impenſas poſſe ſeruari per doli mali exceptionem, ſi bo-

si bonæfidei possessor hereditatem possedit, eaq; ei postea aufferatur, prædoni verò, id est, malæ fidei possessori dici posse, non debuisse eum in alienam rem superuacuas impensas facere, ita tamen vt potestas ei fiat tollendorum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt. Cum dicit Ictus seruari impensas per doli mali exceptionem, hoc dicit, impensas compensari cum ijs, quæ ex hereditate percepta sunt, & alioquin restituenda essent. Quæ possessor hereditatis, cui auffertur hereditas, restituere cogitur, ea debet illi, cui hereditas restituenda est. Rursus is cui hereditas restituenda est, debet impensas voluptuarias, possessori hereditatis, quas fecit, atque ita hîc debitum est, & creditum. Huius tamen inuicem debiti & crediti compensatio, ipso Iure non fit, sed possessor hereditatis impensas seruat, per exceptionem doli mali

dicendo, quod dolo malo faciat is cui hereditas restituenda est, quod omnia sibi restitui desideret, & tamen impensas voluptuarias, in hereditatem factas, non vult refundere. Hac exceptione opposita, fit cõpensatio factarum impensarum, cum ijs, quæ alioquin restituendæ essent, vsq, ad concurrentes quantitates. Compensatio igitur ipso Iure non fit, etiam in Iudicijs bonæfidei, quale est petitio hereditatis, sed tunc demum cum doli mali exceptio opponitur. Idem etiam ostendit l. hereditas, de petit. hered. Defunctus ibi iussit monumentum sibi ab herede fieri, Is qui bona fide hereditatem possedit, monumentum defuncto fecit. Postea hereditas ei aufertur. Quæstionis est an sumptus in monumentum factos, retinere possit? Ictus inquit, si bonæfidei possessor probabilem modum sumptuum, in faciendo monumento non excessit, poterit sumptq retine-

retinere doli exceptione. Hic quoque fit compensatio sumptuum, quos bonæfidei possessor fecit in monumentum, cum ijs quæ ex hereditate restituenda essent. Sumptus in monumentum factos, debet is, cui hereditas restituitur. Et contra ei, cui hereditas restituenda est, debentur ea, quæ restituenda sunt. Est hîc vtrinq; debitum & creditum. Compensatio tamen eius, quod vtrinq; debetur, ipso Iure non fit, sed per exceptionem doli mali. Idem traditum est, in l. fin. de petit. hered. Ibi pater, cum filium emancipasset, possedit bona vxoris suæ, ex ijsq; fructus percepit. Filius postea à matre heres institutus, adijt hereditatem matris, & bona à parente petijt. Parens erogationem fecit, in honorem filij cum esset senator. Quæsitum fuit, cum paratus sit pater, restituere hereditatem, deductis ijs, quæ pro filio erogauit, an filius, nihilominus perseue-

tans petere hereditatem, doli mali exceptione ſubmoueri poſſit? Filio debet hereditas reſtitui, eaq; ipſi à patre poſſeſſore debetur. Filius cõtra debet patri, quæ pater ex hereditate illa erogauit in honorem ipſius. Eſt hic debitum & creditum, & tamen compenſatio ipſo Iure non fit, ſed doli mali exceptione
30 oppoſita. Ad hanc difficultatem tollendam reſpondendum eſt ad hunc modum: Petitio hereditatis olim non erat bonæfidei actio, ſed nonnulli eam pro bonæfidei actio-
31 ne habebant, alij contra, pro actione ſtricta. Et qui petitionem hereditatis inter bonæfidei actiones numerabant, admittebant in ea compenſationem, etiam doli mali exceptione non oppoſita, vt textus eſt, in l. planè, de petition. hered. Contra qui petitionẽ hereditatis, actionem ſtrictam eſſe volebant, admittebant compenſationẽ, poſt reſcriptum Diui Marci, in petitione here-

hereditatis, doli mali exceptione oppoſita. Et quãuis poſtea Iuſtinianus cõſtituit, vt petitio hereditatis inter bonæfidei actiones numeretur §. actionum autem. Inſtitu. de Actio. & poſt reſcriptum Diui Marci, Ictis placuit, in omnibus actionib9 compenſationẽ ipſo lure fieri, quod Imperatorum conſtitutiones etiã probarunt, vt ſup. expoſitũ eſt: tamen hoc, quod compenſatio impenſarum fieri debeat doli mali exceptione oppoſita, à Pandectarum cõpoſitoribus ex Iure veteri relictũ eſt in d.l. vtiles, d.l. hereditas, & d.l. fin. de petit. hered. Obijcitur hoc amplius l.1. §. fi. quæ ſenten. ſine appellatione reſcindantur. Ex ea lege Tindarus in tractatu de cõpenſationibus ita argumentatur: Si cõpenſatio fit ipſo lure, appellatio fruſtratoria eſt, hoc eſt, non eſt neceſſe appellare à ſententia Iudicis, qui condemnauit ad ſoluendum, eum, cui viciſſim ab aduerſario debebatur. 33

batur. Ratio est, quia ipso Iure cõpensatio eius, quod vtrinq; debitum fuit, facta est. Iudex igitur non rectè condemnauit eum, qui nihil debuit, & ob id appellare necesse non est. Sed à sententia Iudicis condemnantis eum qui debuit, cum illi viciſſim ab aduersario deberetur appellari potest. d.l.1.§.fin.quæ senten. sine appell. rescindantur. Ergo compensatio ipso Iure non fit. Ad hoc argumentum ita respondere oportet, In d.l.1.§.fin. quæ senten. sine appell. rescindantur. Talis proponitur facti species. Ego & tu, apud eundem Iudicem aliquid petiuimus. Ego dixi te mihi debere pecuniam cum vsuris. Tu contra affirmasti me tibi pecuniam debere sine vsuris. Mutua hic est petitio. Iudex, me priorem condemnauit tibi, quo tu prior me condemnatũ habes, vt Ictus inquit, vt tu prior posses iudicati agere aduersum me: Hîc mihi necesse non est

est appellare: Ratio est, quia secundum sacras constitutiones, tu iudicatum à me petere non potes prius, quàm de mea quoq; petitione iudicatum fuerit. Hoc ius compensationis facit. Si enim iudex te mihi viciſſim condemnauerit, hoc casu vsq; ad concurrentes quantitates, quæ hinc inde debitæ fuerunt, ipso iure compensatio multò iam ante fuit facta. Ne igitur tu exigas à me, quod multò iam ante tibi non debui, vtputa compensatione ipso iure facta, ex eo tempore, quo vtrinque debitum fuit, tu iudicati agere nõ potes aduersum me prius, quàm de mea quoq; petitione, quam aduersus te instituí iudicatum fuerit. Et hoc fit, inquit Ictus, secundum sacras constitutiones: Intelligit hic Ictus l. 6. C. de compensat. Ibi 34
talis proponitur facti species: Maritus egit aduersus mulierem actione rerum amotarum. Vxor contra egit ex stipulatu aduersus virum.

Iudex

Iudex virum mulieri condemnauit. Hoc casu, vxor non potest statim iudicati agere aduersus virum, sed actio Iudicati suspenditur, donec etiam in caussa, quam vir aduersus mulierem instituit, pronunciatum fuerit, idque fit, propter ius compensationis. Compensationis, rescripsit Alexander, æquitatem iure postulas: Non eum prius exsolui, quod debere te constiterit, æquum est, quàm petitioni mutuæ responsum fuerit, eò magis, quod ea te persequi dicis, quæ à muliere diuortij caussa amota quereris. Appellatio igitur hoc casu necessaria non est. Tutius tamen est, vt appellatio interponatur, hoc ICtus vult dicere his verbis, magis est, vt appellatio interponatur, d. l. 1. in fin. quæ sentent. sine appell. rescindantur. Ideo magis & tutius est, quia, interposita appellatione, metuendum non est, ne Iudex, à quo appellatum est, ad

exequ-

executionem rei iudicatæ procedat, quod etsi de iure facere non
poteſt, de facto tamen facere poſ- 35
ſet, ſed appellatione interpoſita, id nullo modo facere poteſt. Ex eo verò, quod Ictus dicit, magis ſiue tutius eſſe, vt appellatio interponatur, non rectè infertur, appellari debere à ſententia iudicis, qui condemnauit, compenſatione ipſo Iure iam facta. Nec enim Ictus dicit, appellari debere, ſed potius affirmat, neceſſe non eſſe appellare. Appellatio ex abundanti & pro maiori tantum cautela interponitur, non ex neceſſitate, quaſi neceſſe ſit appellare. Poſtremò aduerſus 36
id quod diximus ipſo Iure fieri compenſationem, nec doli mali exceptionem neceſſariam eſſe, adfertur, l. vnum ex familia, §. ſed ſi vno, de leg. 2. Ibi dicitur, tacitam penſationem induci, hoc eſt, ipſo Iure fieri compenſationem, & tamen opponendam eſſe doli mali

mali exceptionem. Igitur malè hoc ſupra negatum fuit. Reſpondendum eſt hoc modo, in d. §. ſed ſi vno, hoc non dicitur, quod opponenda ſit doli mali exceptio, ſed dicitur compenſationem fieri ipſo Iure, ratione exceptionis doli, quod nihil aliud eſt dicere, quàm ideo ipſo Iure fieri compenſationem, quia doli mali exceptio ineſt. Olim ſtrictis negotijs, non inerat doli mali exceptio, ſed negotijs bonæ fidei tantum, l. huiuſmodi, 84. §. qui ſeruum, de legat. 1. l. ſed etſi ideo 21. §. fin. ſoluto matrimo.

37 Hodiè doli mali exceptio ineſt etiam ſtrictis Iudicijs, ex cauſſa compenſationis, quia compenſatio fit ipſo iure, non ex alijs cauſſis. Cuiacius lib. 15. obſeruat. c. 1.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Quando fiat compensatio.

1. *Non statim fit compensatio simulatq; aliquid debitum est & creditum.*
2. *Liquidum cum illiquido non compensatur.*
3. *Iustinianus hoc non constituit primus, vt compensatio fiat ex caussa liquida.*
4. *In alternatiuis promissionibus vtrumq; non debetur.*
5. *Compensatio ex æquitate est introducta.*
6. *Ad compensationem requiritur præsens debitum.*
7. *Quod in diem debetur non compensatur antè quàm dies veniat.*
8. *Compensatio est pro solutione.*
9. *Olim confessis & iudicatis dabantur 30. dies.*
10. *Hodie iudicatis dantur quatuor menses ad soluendum.*

11. *Explicatur l. cum militi §. fin. ff. De compensationibus & nu. 26.*
12. *Etiam debitum certo loco soluendum compensatur.*
13. *Explicatur l. pecuniam ff. De compensationibus.*
14. *Compensatio debitorum liquidorum fit litis contestatione non obstante.*
15. *Explicatur l. in compensationem ff. De compensationib.*
16. *Nemo persequendo facit causſam suam deteriorem.*
17. *Pœnales actiones per litis contestationem transmittuntur ad heredes ab vtraq; parte.*
18. *Creditor non cogitur compensare, quod alij debet, quàm debitori suo.*
19. *Explicatur l. in rem suam §. 1. ff. De compensationibus.*
28. *Explicatur l. si duo ff. De duobus reis, quæ cũ d. l. in rẽ suã pugnare videtur.*
21. *Certis casibus contingit vt creditor compensare cogatur quod alij quàm debitori suo debet.*
22. *Explicatur l. si cum filiofam. ff. De com-*

compensationibus.

23. *Seruitus morti comparatur.*

24. *Cur cum seruo agi non possit.*

25. *Fideiussor compensare potest, quod debetur reo principali, pro quo fideiussit.*

27. *Dissoluitur argumentum ex l. fin C. De compensat. prolatum, quo probari videtur, compensationem etiã in præsenti debito non admitti.*

28. *Cur actioni depositi non opponatur compensatio.*

29. *Explicatur l. vlt. C. de commodat. qua probari videtur, compensationem etiam in commodati actione locum non habere.*

30. *An in actione momenti locum habeat compensatio.*

31. *Possessorium summarissimum quodnam dicatur.*

32. *Appellatio in actione momenti locũ non habet.*

33. *Explicatur l. vnic. §. taceat C. de rei vxor. action. ex qua dicendum videtur, actioni ex stipulatu de dote compensationẽ non posse obijci.*

34. *Mulier in dote præfertur omnibus creditoribus tempore anterioribus.*

35. *Aliud est retentio aliud compensatio.*

36. *Interdum deductio siue retentio iuris est.*

IN superioribus expositum est, quid sit compensatio, item quarum rerũ fiat compensatio, & quomodo fiat compensatio. Sequitur nunc vt videamus, quando fiat cõ-
1 pensatio. Nec enim statim, cum hinc inde debitum quid est, ipso Iure debitum & creditum compensantur, sed necesse est, vt debitum & creditum sit liquidum. Liquidum cum liquido compensatur. Li-
2 quidum cum illiquido compensari non potest. l. vlti. C. de compensat. Ibi Iustinianus Imperator inquit; Ita compensationes obijci iubemus, si caussa ex qua compensatur liquida sit, & nonnullis ambagibus,

bus innodata. Affirmat Iustinianus se iussisse, vt compensationes ex caussa liquida fiant. Hæc verba non ita sunt exaudienda, quasi Iustinianus primus constituerit, vt compensationes tunc demum admittantur, cum hinc inde debitum liquidum est. Huius rei Iustinianus autor 3
primus non est, sed multò ante Iustiniani tempora id obtinuit, quemadmodum intelligitur ex l. si debeas h.t. nostro. Ibi debeo tibi decem; Tu mihi viciſſim debes decem, aut hominem, vtrum voluero. Ictus Scæuola inquit, ita compensationem huius debiti admitti, si palam dixissem vtrum voluissem. Ecce hic debitum est & creditum. Ego enim tibi debeo decem. Tu mihi viciſſim promisisti decem. Ego debitor sum, sum etiam creditor cum tu mihi promiseris viciſſim decem. Hîc tamen ipso Iure compensatio non fit. Ratio est, quia quod tibi debeo, liquidum est, & ego nulla ratione

negare posſum, me tibi decem debere. E contrario verò decem, quæ tu mihi promiſiſti, liquida nō ſunt. Non enim purè & ſimpliciter decem mihi promiſiſti: ſi purè mihi decem promiſiſſes, debitum hoc liquidum eſſet, & ego confeſtim decem à te petere poſſem. §. omnis ſtipulatio, Inſtit. de V.O. Huius debiti dies ceſſit & venit, l. cedere diem, de V.S. Hoc etiam caſu decem, quæ tibi debeo, ipſo Iure cōpenſarentur, cum decem, quæ tu mihi purè promiſiſti. Debitum enim vtrumque liquidum eſt. At cum tibi debeo decem, & tu mihi promiſiſti decē aut hominem, decem cum decem ipſo Iure nō compenſantur. Hîc vtrinq; debitum liquidum non eſt. Decem, quæ tibi debeo liquida ſunt. Decē quæ tu mihi promiſiſti liquida non ſunt. Nec enim promiſiſti decē purè, ſed decem mihi promiſiſti aut hominē, ſub diſiunctione, ſiue ſub alternatione, promiſſio facta eſt.

Et in

Et in alternatiuis promissionibus vtrumq; non debetur, sed alterutrũ tantum, & quidem electio est promissoris, l. plerumq; §. penult. de iure dotium. In proposito autẽ ego eligo, vtrum habere velim decem aut hominẽ, idq; propterea quod decẽ aut hominem mihi promisisti, vtrũ voluero. Hæc verba, vtrum voluero, mihi dant electionẽ, cum aliâs electio esset tua. Et antequã ego eligo, & palàm dico, vtrum velim, decẽne an hominem, debitum illiquidũ est, & cõpensatio non fit. Cæterùm vbi elegi, vbi palàm dixi, me decem velle, iam debes mihi liquido decẽ, & ex eo tempore ipso lure fit cõpensatio eorum decem quæ tibi debeo, cũ illis decẽ, quæ mihi viciſſim debes. Ante cõpẽsatio fieri nõ potuit. Scæuola igitur Ictus, perspicuè ostendit, liquidum cum illiquido nõ compensari, sed liquidi cũ liquido duntaxat compensationẽ fieri. Ideo autem liquidum cum illiquido non 4

compensatur, ne per compensatio-
5 nem, quæ ex æquitate introducta
est. l. 5. & 6. C. de compensatio. in-
iuria alicui fiat. Fieret iniuria cre-
ditori, si quod ipsi liquido debetur,
quodque nulla aduersarij tergiuer-
satione eludi potest, compensari
diceremus cum eo, quod debitor si-
bi viciſſim à creditore deberi affir-
mat, nec tamen probat, neq; pro-
bare statim potest. Quemadmodum
verò debitum, quod compensatur,
vtrinq; liquidum esse oportet: ita
6 necesse quoq; est vt debitum vtrin-
que sit præsens, hoc est, necesse est,
vt quod vtrinque debetur, tale sit,
quod hinc inde peti iam possit. Ver-
bi gratia, debeo tibi centum ex mu-
tuo, Tu mihi incipis viciſſim debe-
re centum ex venditione. Debitum
vtrinque liquidum, purum & præ-
sens est. Ego enim à te statim cen-
tum petere possum. Tu versa vice
statim à me centum potes petere.
Et ideo hinc inde debitum ipso Iu-
re com-

re compensatur. Quod si tu mihi purè debeas centum, ego è contrario debeo tibi centum in diem, hoc casu hinc inde debitorum compensatio non fiet. Debitum vtrinque quidem liquidum est, præsens non est. Quod tu mihi debes præsens debitum est. Quod ego viciſſim tibi debeo, præsens debitum non est, sed in diem. Et quod in diem debe- 7
tur, non compensatur, antequam dies veniat, quanquam dari oporteat. Ita Vlpianus Ictus loquitur, in l. quod in diem, h. t. nostro. Ratio huius Iuris hæc est: Compensatio pro solutione est. l. 5. h. t. nostro. Quod autem in diem debetur, sta- 8
tim quidem debetur, sed peti antequam dies venerit non potest. §. in diem. Institut. de V. O. Eius dies cessit, sed nondum venit. l. cedere diem de V. S. Imò, qui ante diem petit, plus petit, & in pœnam plus petentium incidit. §. si quis agens, Institut. de Action. In diem igitur

debitum, antequam dies veniat, debitor soluere nō compellitur. Inde sequitur, in diem debitū compensari quoq; non posse, antequam dies venerit. Et hoc intelligendū est de die, qui à contrahentibus apponitur. Secus est in die, siue tempore quod iudicatis & confessis in Iure qui pro iudicatis habentur, l. 1. & toto titulo de confessis, ad soluendum dari solet. Olim ex XII. tabulis, iudicatis & in iure confessis, 30. dies dabātur. Ita enim duodecim tabulæ habuerunt. AEris confessi, rebusq; iure iudicatis, 30. dies iustè sunto. Gellio libro 20. noctiū Attic. c. 1. Postea ex alia quadam lege duo menses iudicato faciēdo dari cœperūt. l. 1. C. Theodo. de vsuris rei vind. Hodiè ex Iustiniani constitut. iudicatis dantur quatuor menses ad soluendū, l. 2. C. de vsuris rei iudic. Et quod iudicatus debet, etiā intra tēpora iudicati rectè compensatur cū eo, quod ipsi viciſſim debetur, auctore

ctore Papiniano, in d.l. cum militi, §. fin. h.t. noſtro. Ibi Titio iudicatus, intra diem, ad iudicati executionē datum, agit cum eodem Titio, qui & ipſe pridem iudicatus erat. Hîc compenſatio admittitur, quamuis dies ad ſoluendum iudicatum, nondū venerit. Differentiæ rationē intra diem à contrahentibus appoſitum, & diem, iudicatis ad ſoluendum datum, aſſignat Papinianus in d. l. cum militi, in fine h.t. noſtro, his verbis: Aliud eſt, diem obligationis non veniſſe, aliud humanitatis gratia tempus indulgeri ſolutionis. Dies, qui à contrahentibus apponitur, ideo apponitur, ne ante eum diem debitor ad ſoluendum adigatur, & hoc ipſū debitori & creditori ita placuit, & propterea debitor antequam dies venerit, non rectè vt ſoluat conuenitur. Id etiam, quod in diem debetur, non compenſatur ante illum diem. Alia ratio eſt temporis, quod condemna- 11

demnatis siue iudicatis ad soluendum dari solet. Hoc tempus humanitatis gratia condemnatis indulgetur, d.l. cum militi in fin. h. t. nostro, & vt Constantinus Harmenopulus eleganter inquit, πρὸς περιψυξιν, hoc est, ideo indulgetur hoc tempus, vt iudicatus siue condemnatus respirare quodammodo possit. Ideoq; si condemnatus cum illo, cui condemnatus est, intra tempora iudicati agat, & sibi debitum petat; id quod condemnatus ex condemnatione viciſſim debet, compensabitur cum illo, quod sibi debetur ab eo, cui condemnatus est, quãuis tempora condemnato ad soluendum data, nondum elapsa fuerint. Ea tempora iudicato humanitatis gratia indulta fuerunt: Et humanitatis est, vt si condemnatus intra tempora, ad iudicatum soluendum data, agat, compensetur quod ipse viciſſim ex condemnatione debet. Ex his relinquitur, debitum

bitum tantum liquidum & præsens compensari: Et cum debitum vtrinque liquidum est, itemq; præsens, compensationem non impedit, quod certo loco debitum solui debeat. Nam etiam debitum certo 12
loco soluendum compensatur, cum sua tamen causſa, hoc est, vt ratio habeatur eius loci, quo conuenit pecuniam dari. Ita à Icto Iauoleno traditum est in l. pecuniam, h.t. 13
nostro. Pone, pecuniam certo loco à Titio dari stipulatus sum. Titius petit, à me, quam ei debeo pecuniam. Hic duo quæruntur; primum, an Titio petenti à me pecuniam, quam ei debeo, obijcere possim compensationem, quod ille stipulanti mihi, pecuniam promiserit? Deinde, an ratio aliqua loci etiam haberi debeat? Ictus ad vtramq; quæstionem respondet, & primum docet, si Titius petat, eam quoque pecuniam, quam certo loco promisit, in compensationem deduci oportere.

oportere. Deinde respondet ad alteram quæstionem, fieri quidem compensationem, etiam eius pecuniæ, quæ certo loco dari debuit, sed cum sua causſa, idq; vt intelligatur, explicat his verbis, id est, vt ratio habeatur, quanti Titij interfuit eo loco, quo conuenerit, pecuniam dari. Sic Paulus, in l. cum fundus, in princ. de rebus creditis, docet, cum fundo causſam omnem restituendam esse, & vt intelligatur quid sit causſa, adijcit, id est, omne quod habiturus esset alter. Sic in l. præterea, de rei vindicat. dicitur, opus esse, vt causſa rei restituatur, id est, vt omne habeat petitor, quod habiturus fuisset iudicij tempore. Similiter cum debitum vtrinque liquidum est, & præsens, compensatio debitorum
14 fit, litis contestatione non obstante. Ita enim Caius inquit: In compensationem etiã id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est. l.

eſt. l. in compenſationem, h.t. noſt. Vt finge, peto à te centum, & cum moram faceres in ſoluendo, in Iudicium te vocaui: Tu litem mecum conteſtatus es. Poſtea tibi viciſſim cœpi debere centum. Si centum à me petas, rectè tibi compenſationem obijcio, nec quicquam tibi proderit, ſi ad eludendam compenſationem dixeris, te litem mecum conteſtatum eſſe, & propterea compenſationem admitti non debere. Hac allegatione non obſtante, in compenſationem pecunia deducitur, cuius nomine lis mecum conteſtata eſt, d. l. in compenſationem, h. t. noſtro. Ibi Ictus Caius hanc eleganter ſubijcit rationem. Ne diligentior quiſquam deterioris conditionis habeatur, ſi compenſatio ei denegetur. His verbis Caius hoc vult dicere, diligentiam non debere cuiquam nocere, obeſſe, aut conditionem alicuius deteriorem facere. Qui autem litem conte-

conteſtatur, aut ſecum conteſtari patitur diligens eſt, & diligentior illo, qui rem in iudicium non deducit, qui litem non conteſtatur. Non igitur debet deterioris conditionis haberi eo, qui rem in iudicium non deduxit, quiuè litem nõ eſt conteſtatus. Quia non debet deterior conditio eorum fieri, qui litem conteſtati ſunt, ſed plerumq;
16 melior l. non ſolet. de R.I. Nemo enim perſequendo deteriorem cauſſam facit, ſed meliorem, & poſt litem conteſtatam heredi quoq; proſpicitur, & heres tenetur ex omnibus cauſſis, l. nemo enim, de regulis Iuris. Sic alibi Iuriſconſultus inquit. Nemo deteriorem cauſſam ſuam facit, actionem exercens, ſed meliorem, vt ſolet dici in his actionibus, quæ tempore aut morte finiri poſſunt, l. aliam cauſſam, de no-
17 uatio: Et litis conteſtatione pœnales actiones tranſmittuntur, ab vtraque parte, & temporales perpetuan-

tuantur. l. fin. de fideiussoribus tutorum, l. pœnalia, de R.I. Sic in l. nam posteaquam, §. si is qui, de iureiurando, dicitur, post litem contestatam perpetuari obligationem, At diligentior, qui litem contestatus est, deterioris esset conditionis, quàm is, qui litem non est contestatus, si compensatio ei denegaretur. Etenim illi, qui litem contestatus non est, non denegatur compensatio. Non igitur debet denegari compensatio diligentiori, qui litem est contestatus, atq; ita intelligimus, debiti liquidi, & præsentis compensationem non impediri, propter litis contestationem. Sanè 18
creditor compensare non cogitur, quod alij, quàm debitori suo, debet. l. in rem suam. §. 1. h.t. nostro. Verbi gratia: Debes mihi centum; Ego creditor sum, tu es debitor meus: Ego vicissim debeo centum, sed non tibi, debitori meo, verùm alij, puta Titio. Quod tu mihi debes

liquidum est & præsens. Liquidum similiter est & præsens, quod ego Titio debeo. Hic tamen debitorum liquidorum & præsentium compensatio non fit. Compensatio enim debitorum liquidorum & præsentium tunc admittitur, cum ego tibi debeo, & tu inuicem debes mihi, cum idem inuicem creditor & debitor est, l. qui inuicem de condiction. indeb. At in præsenti ego quidem debeo tibi, Tu versa vice mihi non debes, sed Titio. Et idcirco, si à me petas centum, ego te agentem non possum propterea repellere, quod vicissim debeas Titio centum. Et quamuis verum sit, te Titio debere centum, tamen quod tibi debeo non compensabitur cum illo, quod tu Titio debes. Et hoc est, quod
19 dicitur in l. in rem suam §. 1. hoc tit. nostro, creditorem non cogi compensare, quod alij quàm debitori suo debet. Idque in tantum

tum verum eſt, vt procedat, etiamſi creditor eius, pro eo, qui conuenitur ob debitum proprium, velit compenſare, d. l. in rem ſuam, in fine, hoc tit. noſtro. Hæc verba non poſſunt rectius intelligi, quàm ſi ad ſuperius exemplum accommodentur. Per creditorem, Ictus non intelligit te, cui ego centum debeo, verùm intelligit tuum creditorem, puta Titium, cui tu centum debes. Tuus eſt creditor, Tu es creditor meus. Et ſi tu petas à me centum, quæ tibi debeo, non fiet compenſatio eius, quod tibi debeo, cum illo, quod tu, tuo creditori Titio debes, quamuis creditor tuus Titius velit compenſare, pro eo, qui conuenitur ob debitum proprium, hoc eſt, quamuis tuus creditor Titius velit, vt quod ego, qui ob proprium debitum conuenior, tibi debeo, compenſetur cum illo, quod tu Titio debes. Hæc

est sententia d.l. in rem suam, in fin. h. t. nostro, cui aduersari videtur, l. si duo, de duobus reis constituendis. Ibi Ictus Papinianus inquit. Si duo rei promittendi, socij non sint, non proderit alteri, quod stipulator alteri reo pecuniam debet. Finge, Titius & Sempronius sunt duo rei promittendi: Duo rei promittendi ita fiunt, si Titium & Sempronium interrogem hoc modo, Titi & Semproni spondetis, & vterque respondeat, spondeo aut spondemus, aut si ita interrogati, spondes, responderint spondemus, l. duo rei promittendi, de duobus reis promittendi: Ac singuli rei promittendi, in solidum tenentur. In vtraq; tamen obligatione vna tantum res vertitur, & alter debitum soluendo, alterum quoq; liberat, & totam obligationem perimit quemadmodum Imperator noster Iustinianus docet, in Institu. de duobus reis stipulandi & promittendi. Reus stipulan-

pulandi, alteri ex duobus reis promittendi, puta Titio, pecuniam debet. Hæc pecunia non compensatur cum pecunia quam Sempronius, alter reus promittendi, debet. Papinianus etenim inquit, non prodesse alteri, hoc est, Sempronio, quod stipulator alteri reo, puta Titio, pecuniam debet. Et hoc fit secundum regulam supr. traditam, creditor compensare non cogitur, quod alij, quàm debitori suo debet. Si itaque reus stipulandi petat à Sempronio, altero reo promittendi, promissam pecuniam, Sempronius pecuniam soluere tenetur, nec audietur si compensationem obijcere velit, dicendo, stipulatorem vicissim debere pecuniam, Titio correo promittendi. Quamuis enim verum sit, quod reus stipulandi debet pecuniam, tamen non Sempronio, cum quo agitur, illam debet, sed alteri reo promittendi Titio. Et hæc secundum Papinia-

num tunc procedunt. cum Titius & Sempronius, duo rei promittendi, ſocij non ſunt, d. l. ſi duo rei promittendi, de duobus reis conſtituendis. His verbis, ſi ſocij non ſunt, Ictus oſtendit, aliud eſſe dicẽdum, ſi duo rei promittendi, ſocij fuerint. Tunc ſi ſtipulator alteri reo pecuniam debeat, hoc proderit etiã alteri. Textus igitur hic eſt expreſſus, compenſari etiã, quod creditor alij, quàm creditori ſuo debet regu-
21 lariter ſcilicet. At certis caſibus accidit, vt creditor compenſare etiam cogatur, quod alij quàm debitori ſuo debet. Ex ijs caſibus, vnus hic eſt. Si duo rei promittendi, ſocij fuerint, hoc eſt, communionem inierint, tàm lucri quàm damni, l. ſi vnus ex ſocijs, pro ſocio, & ſtipulator, alteri reo promittendi, pecuniam debeat. Hoc prodeſt etiam alteri. Ideoq; ſi ſtipulator Titio debeat pecuniam, & Sempronium, alterum ex reis duobus promittendi

conue-

conueniat, Sempronius ſtipulatori rectè compenſationem obijciet, Idque ſocietas & communio, quæ inter Titium & Sempronium eſt, facit, d. l. ſi duo rei promittendi de duob⁹ reis conſtituendis. Sic ſi filiusfamilias debeat alicui centum, & creditor filijfamilias debeat patri viciſſim centum, & cum filiofamilias agatur, filius compenſare poteſt, etiam quod patri ſuo debetur. Ita à Icto Paulo traditum eſt, in l. ſi cum filiofamilias, hoc tit. noſtro. 22
Hoc igitur etiam caſu creditor cõpenſare cogitur, quod alij, quàm debitori ſuo debet, ſed tota lex, ſi cum filiofamilias, hoc tit. noſtro explicanda eſt. In initio legis Paulus agit de ſocietate, quæ cum filiofamilias aut ſeruo contracta fuit: Ex hac ſocietate, pater vel dominus agit. Pater ideo, quia filiusfamilias omnia Iura, omnes actiones, & denique totum quod acquirit, parenti ſuo, cuius in poteſtate eſt,

acquirit, idq; confestim, ita, vt nec momento quidem in persona filij possit subsistere, vt loquitur Ictus in l. placet, de acquir. vel amitten. possess. Et docet Imperator noster Iustinianus in titulo, per quas personas cuiq; acquiritur. Dominus agit, quia seruus legitimam personam standi in iudicio non habet, cum, quod ad ius ciuile attinet, pro nullo habeatur. l. quod attinet, de Regulis Iuris, mortuis comparetur,
23 l. seruitutem de Reg. Iuris & ἀπρόσωπος sit ac ex persona domini sui χαρακτηρίζεται, vt Theoph. in titulo destipulat. seruorum, in Institut. loquitur. Et cum pater vel dominus agit ex societate cum filio vel seruo contracta. Is cum quo agitur, solidum quod sibi vicissim debet filius familias, vel seruus, per compensationem seruare potest, propterea quod pater vel dominus agendo ex societate, societatem cum filio vel seruo contractam, ratam habere videntur,

dentur. Quod si pater vel dominus non agat, sed socius filij familias vel serui agat, cum patre vel domino filij vel serui, consequetur quidem socius solidum si tantum in peculio filij familias vel serui sit, vt socius inde solidum consequi possit. At si tantum in peculio filij vel serui non fuerit, vt socius inde solidū habere possit, duntaxat de peculio præstabitur, vt Ictus hîc loquitur, hoc est, hoc casu socius filij familias vel serui solidum non consequetur, sed id tantum, quod est in peculio. Diligenter igitur ex hac lege notandum est, quod id, quod per actionem seruari non potest, per compensationem seruatur. Ac certè æquum est, vt pater vel dominus, qui agit pro socio in solidum, ex eadem caussa patiatur compensationem in solidum. Et hæc de initio legis. In §. 1. dictæ l. si cum filiofamilias h. t. nostro, Paulus Ictus docet, quid Iuris sit, si cum filiofa-

milias agatur actione pro socio. Loquitur Paulus de filiofamilias cum quo agitur, non de seruo, quia cum seruo agi non potest, nō idcirco tantum vt sup. dictum est, quod legitimam personam standi in iudicio seruus non habet, verumetiam quod seruus contrahens ei, cum quo
24 contrahit, ciuiliter non obligatur, In personam enim seruilem nulla cadit obligatio, l. in personam, de Reg. Iuris. Obligatur quidem seruus naturaliter ex contractibus, quemadmodum intelligitur ex l. naturaliter, de condictio. indeb. l. eo tempore §. etiam, de peculio. l. serui, de obligat. & Action. quod enim ad Ius naturæ attinet, seruus ab alijs hominibus non distinguitur, sed omnes homines iure naturæ sunt æquales, d.l. quod attinet, de R. I. Cæterùm ex ea naturali obligatione Iure ciuili in seruum actio non datur, Prætor tamen in dominum serui dat actionem

ctionem de peculio, toto titulo de peculio, naturalem æquitatem secutus. AEquum est, vt dominus qui lucrum capit ex persona serui, eius quoque factum præstet, l. ex qua persona, de R.I. cum secundum naturam sit, incommoda eum sequi, quem sequuntur commoda, l. secundum naturam, de Regulis iuris. Filiusfamilias autem contrahendo ciuiliter obligatur, & in filiumfamilias datur actio, l. tam ex contractibus, de Iudicijs. Pone nunc, societas debet patri filijfamilias, socius filijfamilias agit ex societate cũ filiofamilias. Quæstionis est, an filiofamilias à socio conuento cõpensare possit, quod ex societate patri adhuc debetur. Et Paulus respondet, magis esse, vt cõpensatio admittatur. Ac subijcit Paulus rationẽ, quia inquit vno cõtractus est, hoc est, vna est societas ex qua debet filius, & ex qua viciſſim debetur patri ipſi filio, ideoq; filius à socio conuentus cõpensat,

penſat, quod patri ipſius debetur. Sed debet filius, ſi velit compenſare, quæ patri ex ſocietate debentur, derato cauere, hoc eſt, debet cauere, patrem compenſationem ratam & firmam habiturum, patrem non exacturum quod ipſe compenſauerit. Cum hac conditione, vt Ictus circa finem, d.l. ſi cum filiofamilias, h. t. noſtro loquitur, compenſatio admittitur. Filius itaq; compenſat quod patri debetur. Sic fideiuſſor compenſare poteſt, quod debetur Reo principali pro quo fideiuſſit. l. verum eſt, h. t. noſtro. Finge Titius debet tibi centum. Ego pro Titio fideiuſſi: Tu poſtea cœpiſti Titio debere quinquaginta, & nihilominus me conueniſti, vt centum, quæ Titius tibi debuit, & pro quibus fideiuſſi tibi ſoluerem. Iure Pandectarum, vt ſupr. quoq; monui, fideiuſſor ante reum principalem conueniri potuit, quamuis hodiè ſecus ſit ex Nouella conſtitutione quarta.

quarta. Quæritur ergo, an compensare possim quinquaginta, quæ Titio vicissim cœpisti debere, & reliqua duntaxat quinquaginta soluere? Et quidem inspecta regula Iuris, creditor compensare non cogitur, quod alij, quàm debitori suo debet. l. in rem suam §. 1. h. t. nostro, dicendum videbatur, me compensare non posse quinquaginta, quæ Titio cœpisti debere, sed teneri ad exsolutionem centum, quæ ex fideiussione tibi debeo. Non enim mihi vicissim quicquam cœpisti debere, sed Titio. Paulus tamen Ictus, hac ratione non obstante, in d. l. verum est, h. t. nostro tradit, me non debere ex caussa fideiussionis centum, sed duntaxat quinquaginta. Quamuis enim Titius tibi debuerit centum, & ego pro Titio fideiusserim, tamen, quia tu postea cœpisti Titio quinquaginta rursus debere, ficque reus principalis ipso Iure plus tibi, quàm quinquaginta non

debet,

debet, idcirco nec ego plus quàm quinquaginta tibi debeo, & soluendo quinquaginta, sum à fideiussione liberatus. Hanc sententiam Paulus confirmat, auctoritate aliorum Ictorum. Adducit enim Neratium itemque Pomponium qui Idem senserunt quod ipse. Verum est inquit, quod & Neratio placebat, & Pomponius ait, ipso Iure eo minus fideiussorem ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. Notandum est quod Paulus inquit, Fideiussorem ipso Iure minus debere ex omni contractu. Ipso Iure inquit, quia compensatio ipso Iure fit, vt supr. expositum est, & quidem olim ipso Iure fiebat, in bonæfidei iudicijs, non in iudicijs strictis, sed hodiè ipso Iure fit, in omnibus iudicijs bonæfidei & stricti Iuris, & propterea Paulus dicit, fideiussorem ipso Iure, ex omni contractu minus debere, propterea quod

quod reus ex compensatione retinere potest. Fideiussor igitur à creditore conuentus, compensare potest, quod creditor non ipsi, sed reo principali debet. Adijcit Paulus creditorem malè petere centum à Reo, cui ipse viciſſim debet quinquaginta. Malè petit creditor, hoc est, malè agit, & plus petit à Reo principali quàm ipsi debetur, & propterea incidit in pœnam plus petentium §. si quis agens, Institu. de Actionibus. quod nominatim etiam à Paulo traditum est, in libris receptarum sententiarum, vt in initio tertij capitis supr. dictum est. Et quia creditor à reo principali, cui viciſſim debet, totum malè petit, ideoque malè etiam petit totum à fideiussore, cum fideiussor non teneatur ipso Iure in maiorem quantitatem quàm Reus condemnari potest, d. l. verum est, hoc tit. nostro. Et his casibus, iam expositis, exceptis, creditor non

cogi-

cogitur compensare, quod alii, quàm creditori suo debet, quamuis debitum liquidum fuerit, & præsens, quod Papinianus etiam, eleganti facti specie proposita ostendit in l. cum militi, in princ. h. t. nostro. Ibi miles duos reliquit heredes, vnum castrensium bonorum, alterum bonorum paganorum. Heres castrensium bonorum petit à me centum, quæ defuncto debui ex caussa castrensi. Defunctus mihi viciſſim debet centum ex caussa pagani. Quæritur, vtrum centum quæ mihi debet, quæq; iam mihi debet heres ipsius bonorum paganorum compensare possim, cum centum quæ ego defuncto, & nunc heredi ipsius bonorum castrensium debeo. Et Ictus Papinianus tradit compensationem hîc non admitti, cum militi inquit castrensium bonorum alius, cæterorum alius heres extitit, & debitor alteri heredum obligatus, vult compensare quod ab alio debe-

26

debetur, non audietur. Ecce hîc ego defuncto debui, defunctus versa vice debuit mihi, & tamen si heres castrensium bonorum agat, & petat à me quod defuncto ex causa castrensi debui, compensare non possum quod heres bonorum Paganorum nomine defuncti mihi debet. Multo ergo minus compensatio admittetur, si creditor meus nō mihi sed alij debeat. Restat vt dissoluamus argumenta, quæ ijs, quæ sub hoc capite dicta sunt, aduersari videntur. Et primum quidem ei quod diximus, debitum liquidum & præsens compensari, videtur obstare, quod Iustinianus in d.l.vltima. C. de compensatio: rescripsit, Actioni depositi compensationem 27
obijci non posse. Finge, rem meam valentem centum nummos apud te deposui, eamque à te repeto. Tu fateris depositum, fateris etiam me statim depositum à te repetere posse. Verùm dicis me tibi vicissim de-

bere centum, & vis vt quod tibi debeo, compensetur cum eo quod mihi ex causſa depositi debes. Hîc debitũ vtrinq; liquidũ est & præsens, compensatio tamẽ non admittitur, d.l.fi.C.de compens.Ergo debitũ liquidũ& præsens non compensatur. Ad hãc obiectionẽ ita respondendũ est. Ab eo quod diximus,debitum liquidũ & præsens compensari, depositum est excipiendum.Omnibus quidem actionibus,& bonæfidei,& stricti Iuris,compensatio obijci potest,sed nõactioni depositi.Iustinian9in d.l.fi.C.de compẽs.dicit se hoc constituisse.Idem quoq;Iustinianus affirmat in §.In bonæfidei,Instit. de actio. Sed Paulus autor est,multò ante Iustiniani tẽpora id iam receptũ fuisse.Sic enim Paul9 lib.2.sent. t.12.inquit.In causſa depositi,cõpẽsationi loc9 non est,sed res ipsa red-
28 denda est.Ideò autẽ actioni depositi cõpensatio non obijcitur,quod depositũ est optimæ fidei,h.e. maiorẽ, amplio-

amplioré,&vberiorem bonã fidem requirit, quàm reliqui contractus omnes,qui à bona fide nomẽ habẽt. Intelligitur hoc ex eo, quod actio depositi est famosa, l. 6. §. Illud, ex quibus caussis infam.irrog.Et quod depositarũ rerũ ratio anteponitur priuilegijs l.si hominé §.vlt.depositi.Et deniq;quodChirographis depositarũ rerum non obijcitur exceptio nõ numeratæ pecuniæ.l. in cõtractibus.C.de non numerata pecunia.Non igitur debet depositi restitutio impediri cõpẽsationis prætextu,sed statim depositũ debet reddi absq; vlla mora.Sed rursus videtur 29
obstare l.vlt.C.de commodato. Ibi Diocletian9 &Maximianus,rescripserunt,prætextu debiti restitutionẽ cõmendati non probabiliter recusari.Finge, commodaui tibi rem meã centũ valentẽ, hanc mihi restituere teneris: Postea tibi incipio debere centum: Repeto à te rem meam. Tu eam restituere non vis,

sed dicis me tibi viciſſim debere, ac rem meam compenſationis loco vis retinere, pro debito quo tibi obligatus ſum. Quæſtionis eſt, an compenſatio hîc locum habeat? Et quidem Imperatores reſcripſerunt, cõpenſationem hic ceſſare, & te non probabiliter recuſare reſtituere rem tibi commodatam. Compenſatio igitur non ſolum in actione depoſiti ceſſat, ſed etiam in actione commodati. Ad hanc obiectionem vulgò ita reſpondent. Imperatores, in d.l fin. C. de commodato, loquuntur, de debito illiquido, quia inquiunt prætextu debiti. Et debitum illiquidum cum liquido non compenſatur. Sed hæc ſolutio, quamuis communiter ſit recepta, ſubſiſtere non poteſt, propterea quod verbum prætextus, certam debiti cauſſam, ſiue, quod idem eſt, debitum liquidum præſupponit, quemadmodum intelligitur ex l. vnica C. de nundinis & l. 3. C. ne fiſcus

ſcus procurationem &c. Iacobus itaque Cuiacius exiſtimauit in d.l. vlt. C. de commodato. pro commodati, legendum eſſe commẽdati: Et commendatũ nihil aliud eſt quàm depoſitum, l. Lucius Titius depoſiti: Iſidorus lib. 5. etymol. Paulus in 2. ſentent. tit. 12. & in depoſito vt ſup. dictum eſt, compenſatio locum non habet. Iacobus Cuiacius in interpretationibus ad libros receptarum ſententiarum Pauli d. lib. 2. tit. 12. Verùm idem Cuiacius in poſterioribus notis ad Inſtitutiones, in §. In bonæ fidei, Inſtitu. de actionib. tradidit: d.l. vlt. C. de cõmodato, ſic accipiendã eſſe, vt propter pecuniam debitam non impediatur reſtitutio corporis commodati, quod etiam de quacunq; alia actione dici poteſt. Et hæc ſolutio omnium videtur optima. Sola enim quantitas cum quantitate compenſatur, quantitas cum corpore, aut corpus cum quantitate non compẽ-

fatur, vt sup. est expositum. At rursus obijcitur d. l. vlt. C. de compensat. Ibi Iustinianus constituit, ne in actione momenti, compensatio admittatur. Ita enim Iustinianus inquit: possessionem alienã perperam occupantibus compensatio nõ datur. Per possessionem alienam intelligit Imperator prædia aliena, siue fundos alienos. Et qui alienam possessionem, siue fundos alienos, aut prædia aliena, occupãt, actione tenẽtur, quæ dicitur momẽti actio, quia pro momentanea possessione
31 datur, l. momẽtariæ. C. vnde vi. Hanc possessionem Interpretes summarissimam possessionem, & possessoriũ summariſſimum appellant, quia scilicet in iudicio possessionis summariè proceditur, ne partes super possessione litigantes ad arma perueniant. Ob hanc causſam actio momẽti dicitur celeris reformatio. l. si coloni C. de agricol. & censitis, lib. 11. & celeris executio ac redhibitio l. 5. C.

5. C. Theod. de denuntiat. l. 4. C. Theod. vnde vi. l. 1. C. Theod. de inquilinis & colonis. Et cum actione momenti agitur, ei compensatio non potest obijci. d. l. vlt. C. de compens. Finge igitur, Tu possessionem meam siue fundum meum perperam occupasti, & fundus valet centum aureos. Ego vicissim centum tibi debeo aut etiam plus. Si repetam à te possessionem siue fundum meum, tu mihi agenti, & possessionem siue fundum repetenti, non potes obijcere compensationē. Hîc igitur etiam debita, quantumuis liquida, non cōpensantur. Respondēdum est hoc modo. Sicuti in actione depositi, compensatio locū non habet, ita quoq; cōpensatio non admittitur in actione momenti. Ratio est, quia Reipub. interest vt possessio per vim alicui erepta quàm primū restituatur. Et res esset mali exempli, possessionē alicui vi eripere, &

se postea compensatione defende-
32 re. Ob hanc ipsam caussam appel-
latio quoq; in actione momenti lo-
cum non habet, l. vnica, C. si de mo-
33 menta: possess. fuerit appellat. De-
niq; obijcitur l. vnica, §. taceat C.
de rei vxor. actio. Ex ea lege vide-
tur dicendum, actioni ex stipulatu
de dote compensationem quoq; ob-
ijci non posse. Nam Imperator Iu-
stinianus ibi constituit. vt cum de
dote agitur, actione ex stipulatu,
cessent omnia retentionum genera.
Per compensationem autem fit re-
tentio l. verum est, h. t. nostro. Ibi
Ictus Paulus dicit, fideiussorem eo
minus ex omni contractu debere,
quod ex compensatione reus reti-
nere potest. Compensatio igitur
in actione ex stipulatu de dote ces-
sat. Et sanè actio ex stipulatu de
dote pleraq; singularia præ reliquis
actionibus habet. Nam etsi actio ex
stipulatu de dote, reuera interpo-
sita non fuerit, tamen soluto matri-
monio

monio competit & interceſſiſſe fingitur, d. l. vnica, §. taceat, C. de rei vxor. act. Numeratur etiam inter bonæfidei iudicia, cum alioquin ſtipulationes ſint ſtricti iuris. §. fuerat, Inſtitu. de act. Et mulier agens actione ex ſtipulatu de dote, omnibus creditoribus mariti, tempore anterioribus, præfertur, l. in rebus dotalibus. C. de Iure dotium, etiamſi expreſſam hypothecam habeant, l. aſſiduis C. qui potiores in pig. habe. Sunt & alia complura dotis priuilegia, inter quæ Franciſcus Duarenus, in l. 1. & 7. ſoluto matrim. quemad. dos petatur. & hoc refert, quod actioni ex ſtipulatu de dote non poteſt obijci compenſatio, per d. l. vnicam, §. taceat, C. de rei vxor. act. & ſecundum hanc Duareni ſententiam, per d. §. taceat, multa in libris noſtris loca correcta erunt, quæ, cum de dote agitur, compenſationem admittunt, l. fructus, §. ob donationes. l. 34

rei iudicatæ, §. 1. l. si constante, §. si vxor, l. penult. §. 1. soluto matrim. quemad. dos petatur. l. vtilium, de impensis in res dota factis. l. neq; C. de compensat. l. 1. C. rerū amotarū. Sed Duarenus in hac re singularis est, eiq; communiter nostri interpretes aduersantur. Traditum namq; communiter ab interpretibus nostris est, Imperatorem Iustinianum, in d. §. taceat, loqui de specie non compensanda, atq; ita interpretes volunt, etiam in actione ex stipulatu de dote compensationes fieri eorum, quæ hinc inde debētur, si modò corpora siue species non debeātur. Et hanc esse communem interpretum nostrorum sentētiam. Alexander testatur in d. l. rei iudicatæ, §. 1. soluto matrim. quemad. dos petatur, eaque retenta, leges superiores omnes, quæ, cum de dote agitur, compensationem admittunt, incorrectæ manebunt. Verisimile tamen non est, Imperatorem

torem noſtrũ Iuſtinianum in d.l.1.§. taceat, C. de rei vxor.act.de ſpecie non compenſanda, vt ab Imperatoribus noſtris vulgò traditum eſt, loqui. Nunquam enim ſpecierum ſiue corporum cum quantitate compenſatio fuit admiſſa. Et fruſtra omninoIuſtinian9 prohiberet, quod admiſſum nunquam fuit. Verbum quoq; taceat, quo Iuſtinianus vtitur apertè oſtendit, loqui Imperatorem Iuſtinianum, de eo quod Iure & vſu receptum tunc temporis fuit. Taceat inquit retentionum verboſitas, hoc eſt, retentiones taceant, in poſterum non admittantur. Quare dicendũ videtur ſufficere non poſſe intellectum interpretũ noſtrorum, communiter volentium, Imperatorem Iuſtinianum in d.§. taceat, prohibere ſpecierum ſiue corporum compenſationem, cum actione ex ſtipulatu de dote agitur. Atq; ita Zaſius, rectè ſenſit libro 2. intellectuum ſingularium,

& in

& in explicatione tituli ſoluto matrim. quemadmodum dos petatur. Nihilominus tamē verum eſt, quod idem quoq; Zaſius rectè tradidit, per d. l. 1. §. taceat, C. de rei vxor. act. iura vetera, compenſationem in actione de dote admittentia, non
35 corrigi. Etenim Imperator Iuſtinianus de retentione loquitur, non de compenſatione, & retentiones ſublatæ ſunt, compenſationes non item, atque ita aliud eſſe retentionem, aliud compenſationem Bartolꝰ tradidit in d. l. rei iudicatæ, §. 1. in fine. Et quamuis Bartoli opinionē, Alexander, & alij improbant, tamen eam Zaſius in intellectibus ſingularibus ſequitur, eaq; veriſſima eſt. Aliud enim eſt compenſatio, aliud retentio, aliud deductio. Intelligitur hoc ex eo, quod compenſatio à deductione ſiue retentione diſtinguitur, in l. amplius. rem ratam haberi. & in l. filium, C. famil. hercis. Fit etiam compenſatio ipſo

lure

Iure, vt tandem placuit omnibus, l. posteaquam, h. t. nostro, vt supr. dictum est latius. Deductio siue retentio ipso iure non fiebat, sed per exceptionem. Deniq; compensatio omnis, iuris est. Deductio siue retentio plerumque est facti, quia vt dictum est, per exceptionem fit. Plerumque verò dico, quia interdum deductio siue retentio est Iuris. Vt cum dicitur, Retentionem dotis fieri ipso iure, ob impensas necessarias, l. seruus quem, De actio. empti. l. quod dicitur, de impensis in res dotales factis, l. dote prælegata, de dote prælegata. Et qui habet deductionem siue retentionem facti, & per errorem soluit, solutum tanquam indebitum repetere non potest, l. ex quibus, l. si in area, de condict. indeb. At qui habet deductionem siue retentionem iuris, & per errorem soluit, solutũ tanquam indebitum potest condicere, d. l. seruus quem, de actio. emp. d. l. quod 36

d.l.quod dicitur, §. vlt.de impensis in res dot. factis. Ex his relinquitur, compensationem in actione ex stipulatu de dote locum habere.

CAPVT QVINTVM.

Compensationem in caussis fiscalibus locum habere.

1. *Compensatio fit etiam in caussis fisci.*
2. *Statio quid significet.*
3. *Emendatur l.2. C. de solutionib.*
4. *Non semper compensatur quod ab vna statione debetur.*
5. *Explicatur l. 3. C. de compensationibus.*
6. *Quænam pecunia dicatur deberi ciuitati ex calendario.*
7. *Calendariũ quid sit, & vnde dicatur.*
8. *Qui ciuitati debet pecuniam ex calendario, compensationem non potest obijcere.* 9. Ve-

9. *Vectigalia quænam sint.*
10. *Vectigalia & tributa sunt in duplici differentia.*
11. *Qui ciuitati debet alimenta compensationem obijcere non potest.*

COmpensatio non solum fit in caussis priuatorum, verùmetiam in caussis fisci. Ita enim à Paulo traditum est in l. fin. h.t. nost. Iussit, inquit Paulus, Imperator audiri approbantem sibi à fisco deberi, in quod ipse conuenitur. Si igitur Titius fisco debeat centum, & fiscus viciſſim debeat Titio, fisco agenti & debitum petenti, Titius rectè compensationem obijciet. d. l. fina. h.t. n. Idem traditum est ab Vlpiano in l. dem Iuris est, h.t. Dixerat Vlpianus in l. proximè præcedenti, cum alter alteri pecuniam sine vsuris, alter vsurariam debet, à Diuo Seuero constitutum esse, concurrentis apud vtrumq; quantitatis vsuras non esse præstandas. Et hoc Vlpianus tradi- 1

tradidit lib. 32. ad edictum: subijcitur postea ex eodem Vlpiano ex libro 64. ad edictum idem iuris esse non solum in priuatis, verùm etiam in caussis fisci constitutum. Nam si fiscus Titio debeat pecuniam sine vsuris, & Titius debeat fisco vsurariam pecuniam, concurrentis apud fiscum & Titium quantitatis vsuræ non præstabuntur. In caussis igitur fiscalibus compensatio etiam locũ habet, idque sæpe constitutum est, Hermogeniano teste in l. aufertur, §. vt debitoribus, de Iure fisci. Et Antonino Imperatore autore, senatus censuit, & sæpè rescriptum est, compensationi in caussa fiscali locum esse, l. 1. C. de compensat. Hoc tamen ita procedit, si eadem statio quid debeat, quæ petit. Nam ei rectè compensabo, quod mihi vicissim ab eadem statione debetur, d. l. 1. C. de compensat. Cæterùm quod vna statio mihi debet, id, altera statione agente, compensare non possum,

possum, idq; tenaciter seruandum esse Imperator Antoninus monet, ne fiat diuersorum officiorum fiscalium confusio. d.l. 1. C. de compensat. Statio interdum portum significat, in quem importantur & exportantur merces, & idem sunt portus & statio l. portus de V.S. Ac dicitur portus statio, quod naues in portu, tutò stare possunt. l. 1. de fluminibus: Hîc stationes sunt mansiones in quibus officia fiscalia consistunt. Et ita stationis verbum exaudiendum est in l. 1. C. ne fiscus rem quam vendidit euincat lib. 10. vbi dicitur, non solum ab eadem statione, sed ne ab alio quidem rem retrahi debere, cuius pretium semel fiscus accepit. Eodem modo intelligendum est stationis verbum in l. 2. C. de solut. vbi tamen pro rationibus, legendum est stationibus, vt & Accursius legit. Sic in N. 91. duo fiscalia debita, sunt duarum fisci stationū debita. Et ad d.l. 1. C.

2

3

de compens. Græci ita elegantèr inquiunt. ὁ δημόσιος, ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις ἔχει τοὺς προνοητὰς τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ λέγεται ἐκάστη φροντὶς, scilicet hoc est, fiscus in diuersis prouincijs habet procuratores rerum suarũ, & vnaquæq; procuratio dicitur statio. Iacobus Cuiacius ad l. 1. C. ne fiscus rẽ quam vẽdidit euincat, libro 10. Illud nũc notandũ est, quod vna statio mihi debet, id eadẽ statione aduersum me agente, nõ semper cõpẽsari posse. Etenim si fiscus pretiũ rei venditæ petat, pretium statim soluere teneor, nec cõpensatio locum habet d. l. aufertur §. vt debitorib. de iure fisci. Si priuatus petat rei venditæ pretium compensatio admittitur: At fecus est in fisco. Et hanc differentiã inter fiscũ & priuatum, rei venditæ pretiũ petentẽ, tradidit Alexander in l. 7. C. de cõpens. si ex venditione, inquit Alexander pretium vẽditori debetur, cõpensationis ratio oponitur. Aduersus

uersus fiscū enim solūmodo emptores petitioni pretij cōpensationē obijcere prohibētur: Similiter cōpensatio aduersus fiscū non admittitur, si fiscus petat tributa aut stipendia vel annonas, d.l. aufertur §. vt debitoribus de Iure fisci. Et hoc etiam in ciuitatibus receptum est; Quod ciuitati debetur cōpensatur quidē cum eo, quod ab eadem ciuitate viciſſim debetur, sed hoc non procedit, si ciuitati ex causa tributorum vectigaliū aut simili aliqua causſa debeatur, quēadmodū ex rescripto Alexādri Imperatoris intelligitur quod proponitur inl. 3 C. de compens. eius rescripti verba hæc sunt. In ea quæ Reipub. te debere fateris, compensari ea quæ inuicē ab eadē tibi debētur, is cuius de ea re notio est, iubebit. His verbis, is, cuius de ea re notio est, Alexādrer Imperator præsidem prouinciæ intelligit & subijcit Alexāder, ita demū autoritate præsidis prouinciæ

compensationem admitti eius, quod Respub. siue ciuitas debet, si neq; ex calendario, neque ex vectigalibus, neq; ex frumenti vel olei publici pecunia, neq; tributorũ, neque alimentorum, neq; eius quæ statutis sumptibus seruit, neq; fideicommissi ciuitatis debitor sis. Hoc rescripto Alexander primum excipit pecuniam, quæ ciuitati debetur ex calendario. Pecunia ciui-
6 tati deberi dicitur ex calendario, quæ debetur ex pecunia, quæ à ciuitate ad hoc destinata est, vt fœnori collocetur. Huius pecuniæ proprius erat curator, qui dicebatur calendarij curator. l. vlt. ff. de mun. & hon. Et pecunia ex calendario dicebatur deberi quia in calendario perscribebatur mutuam pecuniam à ciuitate sumptam
7 esse. Calendarium, liber fœneratoris erat. l. eius qui in prouincia, si certum petatur. l. vlt. de pecul. l. Lucius Titius de legat. 3. Inde dictus,

dictus, quod veteres vsuras in Calendas stipulari solebant, quamuis plerumq; soluerentur Idibus l. si ex plurib. §. vlt. de solutio. Horat.

Omnem redegit Idibus pecuniam,
Quærit calendis ponere.

Quemadmodum alibi latius expo- 8
situm est. Et qui ciuitati debet pecuniam ex calendario, compensationem obijcere non potest, si ciuitas ex alia causa vicissim ipsi quid debeat; ne ciuitatis pecunia vnquam sit ociosa vel sterilis. Deinde Alexander excipit vectigalia. Et ciuitati vel reipub. compensatio non obijcitur, si vectigalia petat. Vectigalia sunt quæ præstan- 9
tur pro mercibus quæ importantur & exportantur. Sunt enim duplicia vectigalia ἐξαγώγικα & εἰσαγώγικα Strabo lib. 17. Et debentur vectigalia vel fisco l. omnium C. de vectigal. & commiss. ciuitatibus & rebuspublicis l. vectigalia & l. exceptis, C. de vectiga. & com-

miſ Tertio ex reſcripto Alexandri compenſatione non vtitur debitor pecuniæ, quæ oleo vel frumento coëmendo deſtinata eſt. Huius pecuniæ proprij etiam erant curatores quos σιτωνας & ἐλαιωνας appellabant, d. l. fin. de muner. & honor. Quarto compenſatione non vtitur, ex reſcripto Alexandri, Tribu-
10 torum debitor. Quemadmodum vectigalia alia fiſco, alia ciuitatibus debentur, vt ſup. diximus, ita tributa alia debentur fiſco, d. l. aufertur §. vt debitoribus, de Iure fiſci, alia ciuitatibus ſiue Reipub. d. l. 3. C. de compenſat. & ſi ciuitas petat tributa, & viciſſim quid debeat illi à quo tributa exigit, compenſationi locus non eſt, quod etiam in fiſco tributa petente obti-
11 nere ſup. dictum eſt. Quinto, ex reſcripto Alexandri, compenſatione non vtitur debitor alimentorum, hoc eſt, qui debet ciuitati alimenta quas copias vocamus, l. ob negotium

tium h.t.n.l.4. C. Theodo. de operibus publi. Tempore expeditionis solet magistratus mãdare vt copiæ siue alimenta subministrentur. Et qui condemnatur ob negotium copiarum, expeditionis tempore mandatarum, pecuniam iure compensationis retinere non potest, d. l. ob negotium h. t. n. Sexto compensationem ex rescripto Alexandri non habet, qui quid debet ex ea pecunia, quæ seruiat solemnibus sumptibus ciuitatis, vtputa operum aut viarum. Deniq; ex rescripto Alexandri, compensationem non habet qui ciuitati debet, ex caussa fideicommissi ciuitati relicti. At qui ex caussa fideicommissi priuato debet, habet compensationem vt traditum est in l. 5. C. de compensat.

CAPVT VLTIMVM.

De Vi & effectu compensationis.

1. *Compensatio pro solutione est.*
2. *Per compensationem interdum seruatur solidum, quod per actionem seruari non potest.*
3. *Qui soluit cum posset compensare, solidum quasi indebitum potest repetere.*

1 EFfectus compensationis hic est, quod compensatio pro solutione est, & qui compensat soluisse videtur l.3.h.t.n. Quemadmodū igitur solutione eius quod debetur omnis obligatio tollitur. §. 1. Instit. Quib. mod. oblig. &c. Ita quoque compensatione facta dissoluitur obligatio. Ex quo consequenter sequitur, facta compensatione

tione fideiussores liberari. l. 4. h. t. n. liberari item pignora l. inuicem C. de compensat. si modo totum debitum compensatione fuerit sublatum. Si pars tantum debiti per compensationem sublata est, fideiussor non liberatur, non liberantur etiam pignora, sed solutione residui facta, vel pecunia consignata & deposita, creditore oblatam accipere nolente, liberatio contingit. d. l. inuicem, C. de compensat.

Secundus effectus compensationis est, quod per compensationem interdum solidum seruatur, quod per actionem seruari non potest l. si cum filiofamilias hoc tit. nost. 2

Tertius effectus est, quod is qui soluit, cum compensare posset, solutum quasi indebitum potest repetere. l. si ambo §. si quis igitur h. t. n. Soluto autem eo quod per compensationem seruari non po- 3

tuit, non competit condictio indebiti, sed crediti sui petitio, l. qui inuicem de condict. indeb. aut debiti exactio. l. si velit. C. de compensat. Et tantum de compensationibus.

INDEX

INDEX EARVM RERVM QVAE HVIC TRActatui potissimum adnotatæ sunt.

Prior numerus paginam posterior summarium cuiuslibet columnæ denotat.

A.

Actio quid sit. 91.14

Actio, actionem in personam significat 19.19

Actio personalis sine debito, sine obligatione non est. 92.16

Actio momenti dicitur celeris reformatio. 150.31

Actiones pœnales per litis contestationem ad heredes transmittuntur ab vtraque parte. 128.17

Ad compensationem requiritur debitum præsens. 120. 6

Aduersus fiscum emptores petitioni precij solummodo compensationem obijcere prohibentur. 162.4

Alexan

Alexander vnde Seuerus dictus. §§.11,
Aliud est retentio aliud compensatio. 156.35
Aliud pro alio inuito creditori solui non potest. 60.10
Appellatio in actione momenti locum non habet. 152.32
Appellatione interposita iudex nullo modo ad executionem rei iudicatæ procedere potest. 111.35
Approbatur Duareni sententia qui valdè singularis est in l. vnic. §. taceat C. de rei vxor. act. 154.34
Approbatur Zasij sententia 2. sing. resp. in explic. tit. de solut. mat. quemad. dos per. & nihilominus tamen verũ manere quod idem quoq; Zas. rectè sensisset per d. l. 1. §. taceat C. de rei. vx. act. iura vetera compensationem in actione de dote admittentia non corrigi. 156.34

C.

Calendarium quid sit & vnde dicatur. 164.7
Compensatio quid sit. 8.2

Com-

Commodatum nihil aliud est quàm depositum. 149.29

Compensatio debitorum liquidorum rectè fit litis contestatione non obstante. 126.14

Compensatio diligentiori, qui litem est contestatus, denegari non debet. 129.17

Compensatio actioni depositi non opponitur. 145.28

Compensatio an in actione momenti locũ habeat. 150.30

Compensatio in causis fisci etiam locum habet. 159.1

Compensatio aduersus fiscum non admittitur, si tributa aut stipendia vel annonas petat fiscus. 162.4

Compensatio obijci non potest quando ciuitati quis pecuniam ex calendario debet. 164.8

Compensatio non obijcitur quando quis ciuitati debet alimenta. 166.11

Compensatio non admittitur ei qui debet quid ex ea pecunia quæ solennibus sumptibus seruit. ibidem.

Compensatio non objcitur ex causa fideicommissi. *ibidem.*
Compensatio pro solutione est. 167. 1. & 121. 8
Compensatio aliàs pensatio dicitur. 17. 15
Refutatio argumentorum quæ definitioni obstare videntur. 18. 16. & 33. 37. & 35. 38. & 31. 46. & 48. 54
Compensatio impropriè ad delicta pertinet. 39. 42
Compensatio sola pecunia & quantitate fieri potest. 53. 1. *Ratio huius rei appennitur infra.* 59. 9
Compensatio ex veterum sententia ex pari specie, ex pari causa vel dispari admittitur. 61. 12
Refutatio contrariorum circa hanc quæstionem. 71. 25. & 72. 26
Compensatio corporum cum quantitate nulla est. 62. 14
Refutatio argumentorum quæ à Duar. mouentur quibus probare vult corporum esse compensationem. 63. 15. *vsq; ad n.* 21.

Compensatio fit per viam retentionis solutio verò per viam dationis. 74.28.
Compensatio à lege fit, solutio verò ab homine. 74.29
Compensatio ipso fit iure. 78.1.& 142. 25
Compensatio ipso iure fit, quando non interueniente hominis facto sed ipsius legis vi & potestate fit. 80.3
Compensatio quando fiat. 116.1
Compensatio vt fiat ex causa liquida quis auctor est. 117.3
Compensatio ex æquitate est introducta. 120.5
Compensatio olim in bonæfidei iudicijs tantum fiebat. 81.4
Compensatio in strictis iudicijs vnde initium habet. 85.8
Compensatio hodie ex omnibus contractibus ipso iure admittitur 88.11
Refutatio contrariorum quibus probari videtur ipso iure compensationem non fieri. 89.13.& 95. 20.& 97. 23.& 101.28.& 102. 29.& 107. 33.& 111.36.

Compensationis verbum vno modo in iure non accipitur, interdum ad quantitatẽ refertur. 36. 39. *interdum pro imputatione sumitur* 40. 43. *interdum cuiuscunq; emolumenti perceptionem* 41. 44. *interdum etiam deductionem.* 41. 45

Compensatione facta fideiussores liberantur. 167. 1

Compensatione facta vnicuiq; liberum est ea vti, vel non vti. 99. 25

Confessis & iudicatis olim 30. *dabantur dies* 122. 9. *hodie verò ex constitutione Iustin.* 4. *menses iudicatis dantur.* 122. 10

Contribuere quid significat. 16. 14

Creditor & debitor communiter qui sint. 13. 9

Creditor & debitor in propria significatione qui sint. 13. 8

Creditor compensare non cogitur id quod alij debet, quàm debitori suo. 129. 18 *nisi certis in casibus.* 134. 21

Creditor iure II. *&* C. *cũ reo principali & fideiussoribus simul agere potest.* 96. 22

Credi-

Creditori iure II. *& C. integrum fuit an reum principalem an fideiussorẽ conuenire vellet.* 96.21

Creditorum appellatione qui intelligentur. 9.4

D.

Debitum & creditum in iure variè accipiuntur. 8.4

Debitum & creditum proprijssimè de mutua pecunia dicitur. 8.3

Debitum & creditum in compensationis definitione quomodo accipiendum. 14.10

Debitum certo loco soluendum compensatur. 125.12

Debitum liquidum itemq; præsens compensationem non impedit. 125.11

Refutatio argumentorum quibus probatur compensationem in præsenti debito non admitti. 145.27.

Debita naturalia rectè compensantur. 15.11.&28.31

Refutatio contrariorum quibus probari

bari videtur debita naturalia compensari non posse. 41. 46. & 46. 50. & 46. 51. & 48. 56. & 49. 57

Debitor & creditor relatiua & correlatiua sunt. 8. 2

Debitor pecuniæ mutuæ casum fortuitum præstare tenetur. 12. 6

Debitor post factam ipso iure compensationem, amplius creditori non debet, nec igitur amplius obligatus sit necesse est. 92. 16

Deductio siue retentio non fiebat ipso iure sed per exceptionem. 157. 35

Deductio siue retentio plerumq; facti est. ibidem

Deductio siue retentio interdum iuris est 157. 36

Differentiæ ratio inter diem obligationis & diem humanitatis. 123. 11

E.

Edictum peremptorium quid sit. 19. 17

Electio & voluntas fideiussoris pertinet ad compensationem iam factam, nõ etiam

etiam ad compensationem quæ fieri adhuc debeat. 98.23

Emphyteuta canonem non soluens, intra biennium vel triennium ipso iure emphyteusi cadit. 101.27.

Exceptio inopiæ quam maritus habet etiam filijs competit. 30.33

Exceptio doli mali semper facit bonæfidei iudicium. 84.7

Exceptio doli & quod metus causa peremptoriæ sunt & naturalem & ciuilem obligationem tollunt. 25.26

Exceptio est actionis exclusio. 91.15.& 93.16

Exceptio doli mali hodie etiam strictis iudicijs inest. 112.37

Exceptio S.C. Velleiani naturalem & ciuilem obligationem simul tollit. 19. 18.& 24.19

Exceptio pacti conuenti naturalem & ciuilem obligationem perimit. 21.21

Exceptio iuris iurandi omnem tollit obligationem. 23.24

Exceptionem inopiæ etiam socius à socio conuentus, habet. 31.34

Exceptionem inopiæ habentes omnes obligati manent. 32.35.
Exceptiones quædam inueniuntur quæ ciuilem quidem obligationem tollunt, naturalem autem non perimunt. 25. 27
Prima. 25.28
Secunda. 27.30
Tertia. 29.32
Ex obligatione naturali in seruum iure ciuili non datur actio, sed prætor in dominum serui dat actionem de peculio. 138.24
Explicatio l. fin. C. de compens. 88.11
l. 5. ff. de compens. 95.20
l. 2. ff. de compens. 99.25
l. Labeo ff. de compens. 101.28
l. Vtiles §. fin. de petit. hered. 102.29
l. 6. C. de compens. 109.39
l. Vnum ex familia §. sed si vno. de legat. 2. 111.36
l. Vlt. C. de compens. 116.2
l. Cum militi in fin. d. compensat. 123.11. & 144.26
l. Pecuniam ff. de compensat. 125.13

Explic.

Explic. l. In compensationē ff. de compens. 127.15

l. In rem suam §. 1. ff. de compens. 130.19

l. Si duo ff. de duob. reis quæ pugnare videtur cum l. in rem suam de compensat. 134.21

l. Si cum filiofam. ff. de compensat. 135.22

l. Vlt. C. Commod. qua probari videtur compensationem in commodati actione locum non habere. 146.29

l. Vnic. §. taceat. C. de rei vxor. act. ex qua dicendum videtur actioni ex stipulatu de dote compensationem non posse obijci. 152.33

l. 2. C. de solut. 161.3

l. 3. C. de compens. 163.5

l. Incendium C. si cert. pet. 11.5

l. 5. §. Is quoq; de O & A. eiusq; vera sententia. 12.7

l. Si non sortem §. libertus de condict. indeb. 22.23

l. Cum debitore cum l. seq. ff. de iureiur.

reiur. 24.25

F.

Facti exceptio in iure nulla est, licet pragmatici contrarium sentiant. 93. 18

Falcidia ipso iure legata resecat. 101.27

Fideiussor compensare potest, quod debetur reo principali pro quo fideiussit. 140.25.

Fideiussor si compensatione ipso iure facta uti non vult inuitus ea uti non cogitur. 99.24

Filiusfam. mutuam pecuniam accipiens naturaliter & ciuiliter obligatur. 25.29

Filiusfam. contrahendo ciuiliter obligatur & in eum datur actio. 139. 24

Filiusfam. à socio conuentus an compensare possit. 139.24

H.

Heres mariti ob res donatas, amotas & impensas compensatione uti potest, non autem ob mores mulieris graviores & leuiores. 38.41

I.

Id quod per actionem seruari non potest per

per compensationem seruatur. 137. 23
Illud quod dicitur in mulierem intercedentem non esse actionem nec petitionem, quomodo sit intelligendum. 19.19
In alternatiuis electio est rei siue promissoris. 42.48
In alternatiuis promissionibus vtrumq; non debetur. 119.4
In compensatione non inspicitur causa ex qua quantitas debetur. 60.11
Indebita soluta ex parte accipientis fiunt natura debita. 42.47.&44.49
Initium à definitionibus rerum sumendum est. 7.1
In pupillum datur actio ex rescripto D. PII. non ex obligatione. 48.55
Inuito creditori pars non rectè soluitur. 73.27
Is qui inuicem creditor & debitor est, compensare potest. 17.14

L.

Libertus à natura patrono suo operas debet, 22.23

Liquidum cum illiquido compensari non potest. 116.2.& 119.4

M.

Mulier intercedens pro aliquo obligatur naturaliter & ciuiliter, & in eam datur actio. 19.18

Mulier in dote præfertur omnibus creditoribus tempore anterioribus. 153.34

N.

Nemo persequendo causam suam deteriorem facit. 128.16

Nihil interest actionem ipso iure non habere, an per exceptionem infirmare. 20.19

Non entis nulla sunt qualitates. 93.17

O.

Obligatio est mater actionum. 92.16

Omnis obligatio pro contractu habenda est. 9.4

Opponere compensationem quid sit. 94.19

P.

Pactum qualem obligationem producat. 15.11

Pacta exceptionem pariunt. 21.22

Paria delicta mutua pensatione soluuntur. 35.38.
Pecunia latius sumpta quid. 54.3
Pecunia quænam ciuitati ex calendario deberi dicatur. 163.6
Pecuniæ verbum quomodo in hac compensationum materia accipiatur. 57.6
Pecuniæ strictissima significatur quæ sit. 54.2.& 56.5
Pecuniæ verbum ad pecuniam numeratã refertur. 54.2
Petitio hereditatis olim non erat bonæfidei actio sed nonnulli eam pro bonæfidei actione habebant. 108.31
Petitio actionem in rem significat. 19.19
Per compensationem interdum solidum seruatur. 167.2
Portus cur dicatur statio. 161.2
Perimere quid sit. 18.17
Possessio in iure pro prædio accipitur, estq; id. IC.& Impp. usitatissimum. 89.14
Possessorium summarissimum quodnam sit. 150.31
Pupillus locupletior factus rectè soluit. 47.52

Pupillus quod locupletior factus debet, rectè compensatur. 47.53
Procurator absentis conuentus non debet de rato cauere. 78.1

Q.

Quantitatis verbo quid contineatur. 57.7
Quæ in diem debentur antequam dies veniat compensari non possunt. 121.7
Quæ in diem debentur statim debentur, sed peti antequam dies venerit non possunt. 121.8
Quæ iudicatus debet, intra tempora iudicati rectè compensantur cum eo quod ipsi vicissim debetur. 122.10
Qui litem contestatur aut secum contestari patitur diligentior est eo, qui rem in iudiciũ non deducit. 128.15
Qui agit actione momenti ei compensatio obijci non potest. 151.31
Qui soluit cum compensare posset, solidũ quasi indebitũ potest repetere. 167 3
Qui ex donatione conuenitur in id tantũ quod facere potest condemnatur. 32.36

Qui bonis cessit non in solidum sed in id tantum quod facere potest condemnatur, si idoneum postea emolumentum acquisierit. 33.36

Quilibet iuri sibi competenti renunciare potest. 99.24

Quod nullum est exceptione remoueri non potest. 93.17

Quod vna statione debetur non semper compensatur. 161.4

Quotiescunq; ipso iure quid factum est, necesse est vt id ipsum allegetur, si modo quis iuris beneficio vti velit. 110.26

R.

Ratio cur D. Marcus rescripsit compensationem in strictis iudicijs doli mali exceptione opposita admittendam esse. 84.9

Ratio cur cum seruo agi non possit. 138.24

Regula iuris, vt dominus qui lucrum capiat ex persona serui, eius quoq; factum præstet. 139.24

Res pondere, numero & mensura quare dicantur quantitates. 58.8

Retentionum genera Iustinianus sustulit 38.4. *Non autem compensationes.* 38.41.

S.

Seruitus morti comparatur. 136.23
Seruus contrahens ei, cum quo contrahit ciuiliter non obligatur. 138.24
Soluto eo, quod per compensationem seruari non potuit non competit condictio indebiti. 167.3
Solutione eius quod debetur omnis obligatio tollitur. 167.1
Statio quid significat. 161.2
Submotio creditoris agentis non fit opposita exceptione compensationis sed allegata causa. 100.25

V.

Vectigalia quæ nam sint. 165.9
Vectigalia duplicia sunt. ibidem
Vectigalia & tributa in duplici sunt differentia. 165.10

Verba;

INDEX.

Verba; Inter se, in definitione compensationis ad quid respiciant. 16.13
Verba, Ipso iure, variè in iure sumuntur. 79.2

HELMSTADII
Ex officina Typographica
Iacobi Lucij, Impensis Heredum
Ludolphi Brandes, Anno

cIↃ. IↃ. IVC.

Biblioteka Uniwersytecka Stanisławki Toruń

Ob. 6. Ti. 3353

BIBLIOTEKA ELBLĄSKA

Ob. 6. II. 3352 - 3353